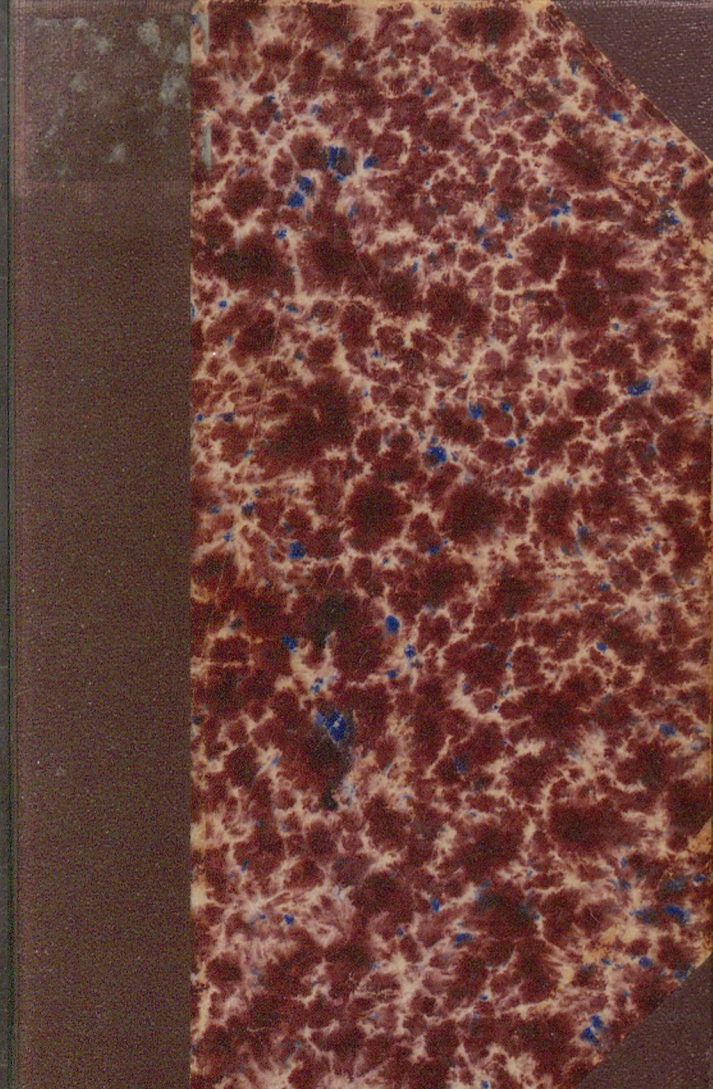

MPol. O.

5544

12

SZÉCHENYI IGÉI

PALLAS KIADÁSA

MTA
KIK

0 00006 14757 0

580508

SZÉCHENYI IGÉI

BUDAPEST, 1921
PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.
KIADÁSA

150741

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten

ELŐSZÓ.

Ezt a könyvecskét a kiadóvállalat a magyar közönség széles rétegeinek szánta. Nemcsak azoknak, kiknek anyagi helyzetük és állandó műveltségszükségletük megengedi minden magyar könyv vagy legalább a legtöbb érdekes magyar munka megvételét, hanem azoknak is, kik szellemi művelődésüket elterjedt divat szerint első sorban a napilapokból táplálják s könyveket csak sátoros ünnepeken, ritka fellendülésből vásárolnak.

Népünk keserű korszakot él, minőt századok óta nem rótt rá a Magyar Balsors. Talán nincs is helyén olyan köröknek is ajánlani e könyvet, hol a háztartásnak könyvekre szánt tétele ezelőtt is, a jó időkben, minimálisan alacsony volt, s ahol a költségvetés az idők súlya alatt úgyis mindinkább a nélkülözhetetlen életszükségletekre korlátozódik. És a könyv, mely tán újszerű hatalmas fölfödőzéseket nyújtana, ez életszükségletek közé volna sorozható,

de vajjon ki merné állítani, hogy egy «anthologiáért», régóta ismert, iskolákban tanított «klasszikus» mondások gyűjteményeért érdemes volna a napi kiadások megszokott útjáról letérni?

Mondhatnám ugyan: a legnagyobb magyar szól magyar közönséghez, mely tehát ez ünnepi alkalommal szívesen megfogja nyitni füleit a született népvezér szavainak. De nekem nincsenek illuzióim ily nagy és szép szavak hatása, s mi több: tevékeny és tartós hatása iránt. Inkább legyen szabad pár rövid szóban megmondanom, mily irányelvek vezettek a kiadócéggel egyetértésben, ez «anthologia» összeállításában.

Gróf Széchenyi István műveiből a legutolsó ily válogató-gyűjtemény 1907-ben jelent meg a Magyar Remekírók sorozatában. E «Széchenyi-aforizmáknak» nevezett gyűjtemény, melyet Berzeviczy Albert állított össze nagy szeretettel és szakismerettel, a mienkénél sokkal több Széchenyi-idézetet közöl négy fejezetre osztva: közülük az első Széchenyinek «életbölcseleti és erkölcsi elveit és vallomásait» foglalja magában, a többi három pedig a «közállapotokat bíráló mondásokat, politikai axiomákat és nemzeti politikánkra vonatkozó irányelveket». Mint látható, e kiadás szétválasztja és külön tünteti fel egyrészt az erkölcsi, másrészt politikai és nemzeti vo-

natkozásokat, viszont Széchenyi életére, egyénisége fejlődésére nem terjeszkedik ki.

Ezzel szemben engem az idézetek kiválogatása és beosztásánál az vezetett, hogy Széchenyi élete és munkája, erkölcsisége és politikai működése ránk nézve, kik azt utólag és történettávlatból szemléljük, egyetlenegy, el nem darabolható és szét nem választható hatalmas élmény. Ő maga mondá: «Mióta élek, kimondhatlan vágy létezik lelkemben; Magyarország kifejtése, a magyar nemzet feldicsőítése él minden csepp véremben.» Ez önvallomásból kiindulva lehetetlen volt nem közelednünk e nagy léleknek titkos, kortársai előtt többé-kevésbé rejtve maradt mélységeihez, mert csak ott, a halhatatlan lélek formát még alig öltő vágyódásaiban és érzelmeiben találhatjuk meg az elemeket, melyekből évek múltán összeszövődött az a nagy magyar tett, melyet Széchenyi életének és politikai működésének nevezünk. És valóban, Széchenyi belső életének dokumentumai számtalan bizonyítékát szolgáltatják az ő érzelmi világa bensőséges és rendkívül gazdag voltának, első sorban pedig annak, hogy nála a nemzetiség, a magyar államférfiú és reformator meggyőződése a lélek mélyéből, a vallásos érzelmeiből, öröklött faji tulajdonokból hajtott ki.

A fiatal huszártiszt mindennapi imáiba

zárta hazáját és honfitársait. Politikai pályája kezdetén súlyos betegségbe esvén, így könyörgött az Úrhoz: «Vegyen magához, ha ezentul Magyarországnak s az emberiségnek haszontalan tagja lennék; de adja vissza egészségemet, ha valami jót tehetek.» Ilyen adatokra támaszkodva, ki kell mondanunk, hogy a reformműködés, a politikai rendszer Széchenyinnél valódi nemzeti küldetéssé magasodott: egész elméjét, akaratát és politikai munkáját a legmélyebb vallásos érzelmek irányították; vallásos hite volt az, ami őt szakadatlan nemzetreformátori munkára sarkalta. Gyűjteményünkben is e vallásos hiten nyugvó nemzeti küldetés tényéből kellett kiindulnunk.

Napi imájához szerette hozzátenni: «Ezen imám pedig necsak szóval legyen elmondva, hanem tetteimben nyilvánuljon.» Vallásos hite az emberi cselekvés körében keresztény erkölcs, evangéliumi szeretet és méltányosság formájában jelentkezett. Keresztény világnézetről, annak követelményeiről nem beszélt, neki élete volt, vallásos hiténél és a vele összekötött nemzetiségnél fogva: keresztény és magyar. Hívő lélek volt, ki a kereszténység erkölcsét akaratlanul, szent és boldog tudat nélküliségben vitte át politikai pályája cselekvéseire. Reformátori működésének kiindulópontja az a megfigyelés, hogy Magyarország akkori politikai állapotában

nem adja meg a lehetőségét fiainak, hogy ezek az ő halhatatlan lelkükhöz, Istenük parancsaihoz méltóan éljenek. Lelki föl-emelkedést, lelki tisztaságot és méltányos felebaráti érzelmeket keres és — nem talál e szép darab földön, melyet ezért nevezett el keserűen Nagy Parlagnak. Politikai célja ettől kezdve e parlagország kiművelése, lakóinak emberré, a halhatatlan lelket megbecsülő lényynyé alakítása. Innen hadjáratai a nemzeti bűnök ellen, innen meg-nemszűnő fáradozásai a magyar visszavonás kiirtására, hogy ez elhagyott testvértelen fajt összefogva, egyesítve emelje fel a tisztult Nemzetiség magaslatára.

Amennyire a rendelkezésemre álló hely és anyag — Széchenyi naplóinak nagy része sajnos mai napig kiadatlan — megengedte, iparkodtam e gondolatkört az idézetek megválasztásával minél élesebben megvilágítani. Nemzetisége, vallásos érzelmeiben gyökerезvén, természetes, hogy változatlan és egész életén át uralkodó csillagzat működésében. Ezért kellett, hogy ő legyen a leghívebb magyar, minek őt egy vele kongeniális jelesünk, báró Kemény Zsigmond, nevezte el. A lélek mélyéből fakadó nemzeti érzés viszont nem elégedhetett meg azon külső jelekkel, melyekből mi, tévelygő epigonok, szoktuk megkonstruálni a nemzetiség fogalmát: a Nemzetiség Széchenyi számára nem külsőség, még

a nyelv sem tölti ki fogalmát, hanem egyedül Erény és Erkölc. A magyar nemzetiség tehát nem egyéb, mint magyaros formában megjelenő erkölcsös élet, a keresztény erkölcsnek megvalósítása, tényekké átöntése a társadalmi és állami élet minden terén. A posztulátum nehéz, szinte emberfölötti, de következéseit Széchenyi a magasba nőtt, a tiszta léghöz szokott lelkek bátorságával ingadozás nélkül vonja le. Politikai tanai alapjukban véve az erkölcsi posztulátumnak magyar földön megvalósítását célozzák. A Magyar Jövő «biborszínű távolban» tűnik fel előtte, ha sikerül a «lelki függetlenek» számát megsokasítani, ha sikerül a «szelid és convulsio nélküli reformatio», ha a magyar önismeretre fanyalodik — büszke keserűséggel mondja Széchenyi önmagáról, hogy ő az első, ki soha sem hízelt a magyarnak, — ha leveti ősi bűneit, ha politikáját a közértelmességre, nem pedig zabolátlan szenvedélyekre építi, ha megszünteti, végre-valahára, az évszázadok óta dúló kuruc-labanc testvérharcot, ha politikáját országhatárain túlpillantva, lehetőségek, — nem lázálmok utasítására rendezi be, nehogy a magyarság «gyöngye fazeka» a körötte álló ellenséges fazekakhoz ültödvé «törött cseréppé» váljon . . . A szikra, mely Széchenyi vallásos kedélyében gyuladt fel, így világítja meg számunkra mind szélesebb körben az ál-

lami, nemzeti, sőt külpolitikai közösségeket is, melyekbe sorsunk — vagy ha inkább tetszik — balsorsunk változhatlanul belé helyezett.

Midőn még e kötet tartalmából a magyar parasztra és a földbirtokreformra hívom fel a figyelmet — az erre vonatkozó részletek szintén Széchenyi magas erkölcsi-ségéről tesznek tanulságot, melylyel ő a parasztnak földet és anyagi jólétet, a majdan következő lelki fölemelkedés alapjait, a pusztuló kisnemesnek ötven holdon aluli kishitbizományok alapításával biztos birtokot akart szerezni — ezzel el is végeztem e gyűjtemény vázlatos ismertetését.

Hogy behatol-e szélesebb körökbe, nem tudom. A nehézségekkel, melyek elterjedésének útjában állnak, tisztában vagyok. A magyarság szinte két nemzedék óta végkép elszokott a jeleseivel való társalkodástól. Aki középiskolai oktatáson átment, az megtanulta a legnagyobb magyarról, hogy hitt Magyarországnak jövődjében és hogy egyszer megjósolta a véres forradalmat — mely különben nem is következett be. Munkáit az iskolában ha olvasták, legfőlebb megúnták, amint ez lőn sorsa Kossuth Tengerre magyarjának és Deák felirati beszédének. Aki nem volt középiskolában, még meg sem únhatta az ismeretlent. Széchenyi nevét ez utóbbi évtizedekben kizárólag a hirlap-irodalom közvetíté az élő magyarsággal,

ami hogy méltó-e egy nemzethez és legjobb fiához, ezt jobb nem feszegetni.

Ilyen lévén a helyzet, e 80—100 év előtt írt mondatok, nem tudom, megtalálják-e az utat a mai közönséghez. Aki hisz a magyar nemzet és kultúra jövőjében, annak görcsösen, kétségbeesetten hinnie kell ebben is. Mert elmúltak azon idők, midőn egy-két ember, egy kis írói csoport művelte a kulturát, néhány száz, egy-kétezer olvasott s a milliók tétlenül, részvétlenül állottak körülük. A magyar kulturát ki kell terjeszteni a tizezrekre, majd a százezrekre is, mert elvész a nép, mely «közértelmeség» nélkül való, s elvész a nemzet, melynek nemzeti kulturája nincs benne a lelkekben. Nemzeti kulturát pedig egyesegyedül azon szálak fölhasználásával szőhetünk, melyek fajunkat és népünket őseivel, a korábbi magyar társadalmakkal és azok reprezentáns képviselőivel összekötik. Itt az utolsó pillanat, hogy közkinccsé, valóban olvasott nemzeti olvasmánygyá tegyük régi nagyjainkat, azoknak színmagyar erkölcsét és hatalmas értelmét, mert különben elérkezik az idő, melytől Széchenyi tartott: amidőn «zagyvaléknép» leszünk.

A kezdetet Széchenyivel kell megtennünk, kinek műveiről Vörösmarty mondá: «Valami elragadó van ez értelmes és magas lelkesedésű beszédekben.» Legyen e

könyvecske próba és bizonyíték, hogy a mai magyar sem érzéketlen ez elragadtatás iránt, s egyúttal ízelítő a legnagyobb magyar államférfiú munkáiból, melyeknek új, méltó kiadásán most dolgozik közéletünk és tudományunk néhány önzetlen jelese.

Szekfü Gyula

I.

SZÉCHENYI
NEMZETI KÜLDETÉSE
VALLÁSOS HITE

2.

(*egy betegsége alatt az Aldunán:*) Nagy erkölcsi erőt fejtettem ki. Mindennapi imám a legfőbb lényhez ez volt: Vegyen magához, ha ezentúl Magyarországnak s az emberiségnek haszontalan tagja lennék; de adja vissza egészségemet, ha valami jót tehetek.

3.

(ugyancsak betegségében.) Óh, mennyei atyám, így imádkozám s imádkozom mindennap, csak akkor tartsd meg életemet, ha valamilyen hasznos lehetek, s éltem tavaszát egy szebb ősszel cserélhetem fel, ha korábbi összes erratáimat a jó és nemes tettek egy egész sorával jóvá tehetem.

4.

(első kezdeménye, a löverseny dolgában fázadozván, írja naplójába :) Ha sikerül a vállalat s divatba jó, Hunyady fogja annak dicsőségét learatni; ha pedig kudarcot vall, reám fog esni minden szégyene s nevetséges volta. Géniusz: Hát törődöl ezzel, Istvánom? István: Nem törődöm vele, uram!

5.

(egy nagy országgyűlési vita idején 1844-ben, mikor a nem-nemesek hivatal- és birtokképessége mellett harcol nagy beszédekben, naplójába írja :)
 5-én ülés. Sokat beszélek és jól. A nem-nemesek is viselhessenek minden hivatalt.
 — Ezer skrupulusom van, hogy többet nem mondtam nekik. 6-án. Skrupulusaim megölnék. Megyek a templomba. Isten világossítsa fel elmémet, hogy mit tegyek.

6.

(az 1847—48-as országgyűlésre menet :) Szándékom tiszta, becsületes, erényes! Nincs megtagadás, mire kész ne volnék! Ez lecsillapítóm, reményhorgom! A többi az égi lakosoknak, Magyarország szellemének hagyom át.

7.

(*imádsága 1826-ban pályája kezdetén :*) Mindenható Isten, hallgasd meg mindennapi, minden órai imámat. Töltsd be szívemet angyali tiszta szeretettel irántad s hazám, embertársaim s honfiaiim iránt. Világosíts fel engem egy Cherub lángszellemével, erős eszével. Engedj a jövőbe pillantanom s megkülönböztetni a jónak magvát a gonosztól. Add tudtomra, mit tegyek s miként kezdjem, hogy Neked egykor a reám bízott tőkéről beszámolhassak. Gondolkodni akarok és dolgozni, éjjel és nappal, egész életemen át. Segítsd sikerre azt, ami jó ; tipord el csirájában azt, aminek rossz gyümölcse lehetne. Nyujtsd segélyedet, hogy minden heves indulatot elnyomhassak magamban. Engedd, hogy igazi lelki alázattal tekintsek mindent a világon s úgy fogjak hozzá akármihez. Azt az angyalt pedig, akitől vilá-

gosságot nyerek, engedd élni békében s
csendes boldogságban.

Egész imám pedig necsak szóval legyen
elmondva, hanem tetteimben nyilvánuljon
s legyen szünetlen az éghez bocsátva.

8.

(*ezt az imádságot pedig későbbi felesége imakönyvébe írta*;) Isten, Te foglalatja minden jónak, magasztosnak, tökéletesnek, bevégzettnek, töltsd be szívemet s elmémet a Te szent lelkeddel.

Erősíts meg égi hatalmaddal, hogy földi gyarlóságaimat leküzdve, Hozzád fölemelkedhessem.

Szabadítsd meg érzékimet minden földi salaktól, s tisztítsd meg emberi természetemet, hogy ez a műved Hozzád méltóvá lehessen.

Önts bizalmat lelkembe, s ne engedd, hogy a te végzéseidet bírálgassam vagy épen kétkedjem mindenható, mindentudó s irgalmas voltodban.

Add végre legjobb áldásodat minden hozzám tartozóimra s barátaimra, hogy egykor mindnyájan együtt dicsőíthessünk

s magasztalhassunk Téged mindörökké.
Amen.

Uram, legyen meg a Te akaratod, úgy
a mennyben, mint itt a földön.

9.

(a Tiszaszabályozás megkezdése napján koránreggel a helyszínén templomba megy, s így fohászkodik :) Oh Isten, a Te kezédben van minden. Adj nekünk szerencsét, mert a mi gyarló tudásunkkal és szétágazó nézeteinkkel semmire sem mehetünk. Amen.

10.

Mily kevés ember van a világon, aki
egy pillantást mer vetni saját lelke ben-
sejébe ?

11.

Mit saját hitemben a legfelségesebbnek talállok, az a teljes megalázódás Isten előtt; ily diadalt vívhatni ki önmaga felett a legelső legtisztább erkölcsi gyönyör, melyet egy ember érezhet.

12.

(a szentgyónásról írja :) S lehet-e az önmegtagadásnak nagyobb foka, mint egy, tán csekélyebb értékű embertársunk előtt, minden hiúság félretételével, egyenkint leleplezni vétkeinket, erkölcsi fogyatkozásainkat, s oly rossznak tüntetni fel magunkat, minőnek bizony nem szívesen láttatnánk az emberek előtt.

(*egy olaszországi útja közben Catanidban meggyónt, s utána tengerben fürdött :)*) A víz erősen hullámozott, s némi borzongással ugrottam belé a lávából alkotott molórol. Nem vagyok a legjobb úszó, s mikor a víz ismét felvetett, egy nagy hullám úgy a sziklához csapott, hogy szinte belé kábultam. Ugyanez a hullám megragadta komornyikomat és sziciliai ciceronémat is, kik még felöltözve néztek engem, s belesodorta őket a vízbe. Most mindahárman lobicskoltunk, én elbódulva, komornyikom épen nem tudott úszni, a sziciliai pedig csizmában volt s minden bátorságát elveszté. Semmi segítség közelben. Igyekeztem, kissé megzavarodtan, a moló közelébe vergődni, de az ár odaszorított a csupasz lávához, úgy hogy a fejemet betöröm vala, ha mindkét kezemet elő nem nyújtom. Körömöm mind kitöredezett, s viisszasodródtam a mély vízbe. Tisztán láttam a vízbefuladás

veszélyét, de az a gondolat, hogy épen csak egy félóra előtt egész odaadással Istennek ajánlottam fel magamat, édes megnyugvást öntött belém. Tehát itt ér el végzetem, gondolám magamban, s rövid idő múlva porrá leszek, elfeledve mindazoktól, kik egykor oly igazán szerettek. Nem is igen erőlködtem megmentésemén. A habok le-fel, ide s tova dobáltak, lélekzeni azonban még tudtam, s vizet nem ittam. El voltam már készülve a halálra, de ekkor egyszerre felébredt férfiasságom, s úgy érzém, hogy gyávaság volna olyan könnyen megadni magam. Lélekjelenlétemet egészen visszanyerve, lehető legnagyobb erőfeszítéssel távolítám el magamat a veszélyes sziklaparttól s kiúsztam a sík tengerre, hol veszélyen túl valék s nyugodtan bevárhatám a kis mentőcsónakot, mely ama másik két társamat is félholtan már felszedte volt s engem is szépen szárazra tett. Sokszor forogtam ugyan már életveszélyben; de oly elégedetten és boldogan soha sem mentem volna át a más-világra. És ez a mi hitvallásunk a természet törvényeibe ütköztető volna?

14.

Noha betegnek, életútnak érzem magamat, mégis derült lelkem, mert sok jónak kifejlődését sejdítem, noha bár igen is érzem, mikép ezentúl inkább mások által fog egy és más eszközöltetni, mint általam.

(később, reformmunkája közben :) Dolgozom szorgalmasan, s dolgozom önérzettel. Lenyesik szárnyaimat, lábaimon járok, levágják lábaimat, kezeimen fogok járni, s ha ezeket is kiszakítják, hason fogok mászni: csak használhassak !

(*Wesselényi Miklós bárónak írja* :) Egészségem napról-napra kérdésesb. Májam jobb, de most fejemmel, mely sohasem volt alkalmatlan, bajlódom. Szemeim igen gyengülnek. Éjjeim pedig, melyeket jobbadán ülve töltök, álmatlanok. Kedélyem megtörött, úgy hogy nem szeretném létemet oly valakire tukmálni, kit szeretek. De azért mégis él bennem valami, mi megtörhetlen, mint acél. És ez azon érzet, hogy azon szent vágy, mely bennem él, s melyet veled oly régóta osztok, tenni mit csak tehetünk, népünk díszéért, meg fogja egyszer teremni gyümölcsét.

17.

Több nap óta szenvedő vagyok, erkölcsileg-testileg. Mindig ez jut eszembe: Jó hazafinak lenni nehéz, de nem lehetetlen.

3

II.

A LEGHÍVEBB
MAGYAR

Meglehet, hogy talán ez aberratio; de nyerhessem bár a világnak minden élvezeteit, minden kincseit: én minden kifejlődést, mely nem magyar, lelkemből gyűlölök; előltem a nemzetiséghezi hűség, magyarországhoz tántoríthatatlan hűség, alapja mindennek

(külföldi útjában írja :) Szegény kis haza, mégis elég csunyácska vagy. Igaz, hogy még nem ismerlek egészen, de majd meg-nézlek nemsokára, mert hűségesen szeret-lek, dacára futó homokodnak és fel-fuvalkodott lakóidnak. S te jó Fertőtavam, téged is szeretlek. habár szép nem vagy ; csak maradj meg nálunk, arra kérlek, mert partjaid nem lévén, elég szívesség tőled, ha el nem szaladsz.

Szűk kis haza jutott nekem, s alig van néhány fia, aki kívülről vetett volna egy pillantást abba. Ők még nem is tudják, mennyire hátra vannak, mily gyengék, mily műveetlenek. Ezeket a dicsőség templomába bevezetni most még nem lehet; elég, ha saját korlátolt körükben boldogabbak lehetnek, mint voltak ekkorig. A jövő nemzedék hadd menjen aztán egy lépéssel közelebb a világossághoz. Ebben akarok én eszköz lenni. Tudom, hogy gyűlölni fognak, amíg élek, a hálátlanok, tán szétszórják hamvaimat s nevemet feledésnek adják át, de engem éltem utolsó pillanatában is boldogítani fog az, ha elmondhatom, hogy bár egy ember is él hazámban, aki boldogabb lett általam, semmint nélkülem lehetett volna.

Hogy nekem okvetlen a legősibb hun fajból kell származnom, az már abból is kitetszik, mert a svájci Alpesek legszebb vidékein, vagy Olaszország leggazdagabb völgyeiben soha sem tudtam úgy föl buzdulni, átmelegülni s lelkesülni, mint hazám kopár pusztáin.

(*fiatal korában mint huszárcapitány írja a debreceni garnizonban:*) Majd a legnagyobb vonzódást érzem e durva néphez, melyet voltakép hőn szeretek, hogy oktatnám, emelném, emberré nevelném, majd meglátni se kívánom s eltaszítanám magamtól. Tudatlansága meghat: életemmel, véremmel szeretnék segíteni rajta, s osztoznám, vele együtt szenvedve, sorsában. De sokszor elriaszt és felindít vad igazságtalansága, gőgje és önhittsége. Hol fognak az én hamvaim pihenni, kérdem gyakran magamtól, a hazában-e vagy a külföldön?

*(ugyanitt írja a huszárlegénység egy mulat-
ságánál :)* Én oly lágy hangulatban vagyok,
ha bármi honit látok, hogy egy hegedű,
egy cimbalom, de még egy duda is elbájol
s szinte könnyekig megindít! Egy népnek
eredeti jellegét soha sem kellene átváltoz-
tatni, vagy épen kipusztítani akarni; olyan
az, mint a fognak a zománca.

24.

Mindenekelőtt áll előttem: hűség a faj-
támhoz.

III.

MAGYAR BALSORS
MAGYAR PÁRLAG

Több mint nyolcszáz éve, senki se tudja bizonyosan, mi okból s honnan, Hunnia határi közt termett egy maga előtt mindent meghódító maroknyi nép. Az élet legszebb bimbóit hordván keblében, többször fel-felvirágzott, de igazi erőre sohase férfiasodhatván, hosszú századok folytában martalékjává lőn inkább belegyenetlenségének, mint külerő hatalmának. Megrontása, elolvasztása körül pedig az irgalmas Istenen kívül a természetnek úgyszólván minden teremtmése, sőt saját vére is már bölcsőjétől kezdve szakadatlan iparral munkálódott, mintha megsemmisítésére a földtekének minden népei, minden elemek, engesztelhetlen frigyét kötötték volna. Mert nincs veszély, nincs rossz, nincs nyilvános erőszak, vagy viszont alattomos, nyugodni soha nem tudó rágalom, nincs kajánság,

nincs hontgyilkoló undok gazság, mely e népet a kegyetlen Eumenidáktól megszállva, ne dúlta, ne alacsonyította, ne mocskolta volna be a szégyenek minden kínjaival.

Északról a nagylelkű, de szabadsággal élni nem tudó lengyel nép szigetelte őt rakoncátlan függetlenségi ittassága által azon egészséges civilizációtól el, mely a bátor létnek és szabadságnak egyedüli keze. Keletről a durva ozmán tartá tőle a nagyobb csinosodás melegítő világát vissza. S csak nyugatról fénylett, mint tömlőcből néha rá, és az is ugyan fősvényül, az emberi előmenetek villáma. Mindenünnen sötétségtől körülvéve, mint gyenge sajka századokig hányatott ide s tova, fel s alá, a megbőszült s partatlan tenger árszélei közt; végveszte minden pillanatban hihető, — s mégis, noha elsüllyesztésre mintha összeesküdött volna minden, fentartá magát és él.

Valóban, a magyarnak nincs mit fecsér-
leni szánakozásával, mert önbajának sirá-
tására sincs koránt is elég könye. Az egész
világon nem érez vele senki. Még határ-
talan Ázsiának, egykori hazájának köze-
pette sem találtaik egyetlenegy rokona is
többé . . .

A csapások iskolája, melyen mi is, bár kevés tanulsággal, átmentünk, most már idő multával távol esik szemeink elől, sok évi biztonlét elpuhított s közönyössé tett bennünket. Az önfentartásunkért és függetlenségünkért ontott vér nem volt elég tiszta, mert egy elsatnyult osztály kiváltságaiért folyt, s nem az ország közszabadságáért. Azért boszúért kiált, de nem hozhat áldást reánk.

28.

Hiszen mi a magyarnak élete, kiben csak egy kissé is nagyobb a lélek, mint volna nehéz az agyag? Bizony aligha több mint «kétes remény» s tán ennyi sem.

Azt mondani, «extra Hungariam non est vita», hiábavaló s kacagást vagy szánakozást okozó beszéd.

Hanem azért, mert honunknál van boldogabb éghajlatú vidék is, hol úgyszólván se nyár, se tél nincs, — azért, hogy több idegen nemzet annyival előbbre van lelki műveltségében, mint mi, és sokan köztünk még azt se tudják, mi az igaz szabadság, — vagy azért, mert másutt a társasági kellem, tudományok bája s a bajnoki becsület jobb fényben állanak már, mint nálunk stb., azért az el nem fajult Magyar még se fogja anyaföldét kevésbbé imádni, vagy azt épen elhagyni; mert van valami ki nem mondható, mi a nemesb embert ellenállhatlan erővel csatolja hazájához, legyen az bár kopár mező, bár berkes lapály vagy hősivatag.

(*ha nem akarjuk megjavítani «minden közszellem nélküli létünket», s tovább is «hetykén károgjuk az extra Hungariam non est vita legnevetesebb csalmondatot»*) akkor tengjünk, nyomorultan ábrándkodjunk, hagymázkodjunk, mint eddigelé tovább is, s várjuk be unalom és álom közt nem a «nagyszerű halált, hol ember millióinak szemében gyászköny ül», mi egyedül a deréket illeti, hanem minden dísz, szánakozás és hálaérzet nélküli kitörültetésünket nemcsak a nagy természet virányából, de még legközelebb szomszédink tüsténti emlékezetéből is, minél többet és jobb sorsot önkénytől, irigységtől, egymás elleni agyarkodástul szétboncolt és jobbadán önzőkből álló népegyület nem is érdemel.

Magyarország súlyos beteghez hasonlítható, mely amennyire én kísérem, s pedig jó idő óta, életműködését, nincs ugyan rosszabbul ma véleményem szerint, mint volt ezelőtt 10, 20, 30 évvel; mert akkor hideg marazmusban feküdt, most ellenben, ha nem is rendesen, de mégis mozog; mely azonban oly távol van az egészségtől még, és régi s egybebonyolult bajai miatt oly igen nehezen gyógyítható, hogy helyreállíttatása valóban még akkor sem bizonyos, habár legnagyobb gond és legmélyebb tudomány fordíttatik is rá; s ehhezképest annál kétségesb, sőt szinte lehetetlen, ha rögtönzés, indulat és borbélyi felfogás vezérli a kúrát.

Okoskodásom megállapított tényezője az, hogy Magyarország mindenben nagy parlag.

Magyarország nagy parlag! Ez tehát azon horgony, melyre kötöm elemzésem fonalát. Ámde ha anyaföldünk nagy parlag, valamint valósággal minden tekintetben az, — és e körül istenért ne mystifikáljuk magunkat, mert nem keveseb, mint vérünk léte forog kérdésben — akkor ugyan mi a teendő? A kérdés lehető legfontosabb; megoldása vajmi nehéz, s ilyest teljesíteni egy két szóval nem lehet. Somára összehúзва azonban én azt hiszem:

Legelsőbben keblünkbe nyulni, eszünkhöz jönni, magunkkal számot vetni, magunkat mint halhatatlan lelkű lényeket megbecsülni, és azután magunktól őszintén tudakolni: parlag, kopár országi és

nemzeti körülmények közt vajjon fellelendjük-e földi létünk üdvét?

Saztán kikutatnunk s fontolóra vennünk, hogy vajjon el vagyunk-e ítélve, el vagyunk-e kárhoztatva parlag s kopár országi s nemzeti létre?

Ha ezen magunkba szállás és körülményeink fontolóra vétele után hidegek maradunk, és nem ébredesz bennünk valami nemesb vágy, melytől epedünk, de az eddigi minden közszellem és valódi nemzeti nagyság s csak ehhez kötött nemzeti becsület nélkül is, el bírjuk viselni az életet, sőt azt vélvén, ej be erősen irigyel minket a világ, még kérkedünk is azzal: ám akkor öljük az időt s üljük ünnepeinket körülbelül mint eddig.

Ha pedig arra kárhoztatá a magyar hont magasb hatalom, mellyel hiába küzd emberi erő, hogy maradjon parlag, maradjon kopár örökleg: akkor... gyújtsunk pipára.

IV.

NEMZETISÉG = ERÉNY
S ERKÖLCS, NEM KÜLSŐSÉG.
A LELKI FÜGGETLENEK

Nemzetiség nélkül, mely a legalantabb állónak utolsó csepp vérét is egy nagy nemzeti érdekre hevíti, olvasztja egybe, úgy teng a szerencsétlen nép, habár illúzióban szabad is, mint mi magyarok tengünk hosszú századok óta, egymagában irígykedő, agyarkodó, már-már pusztulásra fajult méhraj.

A nemzetiség, ha mélyebben tekintjük, nem egyéb, mint az emberi lény minden ereibe s lelke legbelsőbb rejtekébe szőtt természeti tulajdon, melyet az önbecs megsemmisítése nélkül szinte oly lehetetlen kiirtani, mint bizonyos, hogy a szív kiszakítása után világunkon többé élni nem lehet.

S nem érezzük-e, hogy futja át velünk közepét valami édes érzelem, mely egész létünket előzőnli, ha kérdés forog magyar honunk dísze s boldogsága felől?

S mindezek után hány dicsekedik mégis azzal, hogy Cosmopolita!!! Gyengeség, hiba halandótul elválhatlan, de azokkal kérkedni az elromlottság legmélyebb lépcsője; hol a szemérem eltűnt, ott az élet minden bájainak vége. Szerencsére sok olyast beszél, amit maga sem ért, s olyanal dicsekedik, ami gyalázatjára válik.

Tisztán fogjuk látni, hogy egyedül az erény oka néhány nemzet gigászi felemelkedésének, s hogy dicső lételeket századokig fentartotta, bálványimádásik, emberáldozatik s egyéb a természetnek ily szenyei és szörnyeiközt a polgári erkölcs! S végre meg leszünk abban győződve, hogy a keresztény vallás zavaratlan forrásán megtisztult erkölcsi jó, ma leg-egészségesb, mint leghosszabb életidőt ígérő feneke a nemzetiségnek!

35.

Engem soha nem ijesztett csekély számunk, de fenmaradhatásunkért annál erősebben rettegtem mindig, azon okból — ezt ki kell végre mondani — mert fajtánk anyagi mint szellemi léte oly felette könnyű.

(az 1825. országgyűlésen írja:) Szaporítsuk azon emberek számát, akik polgári erényekkel ékeskednek. Ezek kisebb vagy nagyobb számától fog függni nemsokára a nemzet ereje, szabadsága, szerencséje. A civilizáció világa ég már, azt semmi halandó el nem olthatja többé.

Mi el fogjuk hinteni az igazi erkölcsi függetlenség magvait. Oh, ki fognak azok kelni, habár későn is, akkorra bizonynyal, mikor mi már a sírban leszünk.

Ne keressük mentőnket sehol is egyebütt, mint saját, vagy inkább s z e m é l y e s erényeinkben s lelki felsőbbbségünkben; személyes tulajdonunkban mondom, mert nemzetnek erénye s felsőbbbsége csak anynyiban van, amennyiben lehető legtöbb egyes tagja ugyancsak betölti saját helyét férfiúlag és szeplőtlen.

38.

Nemzet, habár szabad alkotmánya van, mindaddig, míg saját nyelvét nem használja, tovább áll a kifejlési lehetőségtől mint a legvadabb nép, mely anyanyelvével szabadon él.

Minden áron meg kell tehát nyerni anyanyelvünk használását, mit senki tőlünk igazsággal meg nem tagadhat.

Már honi nyelvünkben azon legfőbb feltétel, melyben rejtezik minden, s mely a lehető legmagasb fénypontra bírhatja nemzetünket, t. i. a férfiúi erő, megvan; s mondhatni, tán egy nyelvben sincs annyi, s ha van, legalább nincs több. S im ezen ereje nyelvünknek, — melynek törzsök eredetét Ázsia négy vizei közé állítani korántsem oly balgatagság, mint azt sokan gondolják — tartá fenn eddig létünket; s azon nagy csuda, melyen oly sokan bámulnak, hogy a Magyar annyi tenger viszontagság közt sem olvadt még össze más nemzettekkel, nem egyéb, mint legtermészeteseb következése nyelve erejének, melyet idegen halandó elgázolni nem képes.

40.

Olvasztói felzõbbséggel kell bírni. Igen. Ámde bír-e ilyessel az, ki szeretetreméltóság és rokonszenvgerjesztés helyett kuruzslóként csak külsõleg hat, s mert grammatikát tanít, mindenüvé zsinórt varr, s mindent veres, zöld és fehérrel eltarkít, már azt hiszi, szíveket bájolt s velõket hó-dított!

41.

Oh dicső hazafiság, te az egek leg-nemesb magzatja, ki a halhatatlanok sorába emeled az anyag fiait; mennyi rút, mennyi aljas búvik tisztos palástod alá, s hány ocsmány szégyenfi, mert ajkán nemzeti szó peng, ékeskedik címerrel!

42.

A magyar szó még nem magyar érzés,
az ember, mert magyar, még nem erényes
ember, és a hazafiság köntösében járó
még korántsem hazafi.

Ha valaki magyarul tud, magyarul beszél, innen következik-e, mikép neki ezért már magyarrá is kellett volna átalakulnia? Mert ha így, ám akkor fordítsuk legutolsó fillérünket minden tétova nélkül nyelv-mesterekre, sőt legyünk rögtön magunk is azokká, hadd tudjon csevegni magyarul az egész világ, s meg lesz mentve s fel-dicsőítve fajtánk. Nyelvet, nemzeti saját-ságot, ily felette könnyű szerrel azonban, én legalább úgy hiszem, még csak biztosítani sem lehet, s annál kevésbbé szilárdabb s tágabb alapokra állítani; minthogy — és itt különös figyelemért esedezem — a szólás még korántsem érzés, a nyelvnek pergése korántsem dobogása még a szívnek és ekkép a magyarul beszélő, sőt legékesebben szóló is, korántsem magyar még.

A nagyobb számban vélnek lelki üdvöt — boldog Isten! — mintha bizony például 30 millió barbár népben több magához vonzó, több magához olvasztó varázs volna, mint bármely kis számban is, ha ez a civilizáció kincsétől felcsordul.

Ugyan azt hisszük: nemzetiséget csak úgy rákenhetni bárkire is, ki éppen kezeink közé jut, mint pl. meszet falra, vagy mázat fazékra? És azt hisszük: parancs már elégséges, hogy valaki nemzeti sajátosságából kivetkezzék? Ugyan mi magyarok túrnók-e ezentúl, ha bármily hatalom akarna is minket úgy minden legkisebb cikornya nélkül saját mintájára kaptázni, kivált ha e minta felette messze fekünnék a tökélyesbtől . . .

45.

Nem a nép sokasága okozza egy vidék virágzását, hanem a nép mineműsége.

46.

Nálam főszempont nem az alkotmány, hanem a nemzetiség, mert alkotmányt oktroirozni lehet 24 óra alatt a legszabadabb alapon, nemzetiséget azonban kifejezni, kivált oly nemzetiséget, mely már oly közel volt a halálhoz, mint a magyar, bár dolatlan fogásokkal hamvaiból felemelni nem lehet.

47.

Nekem úgy látszik, hogy mindenekelőtt az értelmiséget tágítani és igazítani s a nemzetiséget terjeszteni kell, s Nagyot, Dicsőt s Halhatatlant csak aztán vihetni végbe.

A szabadság legfőbb jó, s ekkép bizonyos, hogy az soha nem lehet vad, tudatlan, rest s önkényes embernek sajátja, hanem csak azé, ki nemesített keblétől ösztönözötve, s csinosult értelme által vezetve, szintúgy meg tudja becsülni mindenkinék sorstul nyert sajátját, valamint önmaga tulajdonát védelmezni bátor — szóval: kinek nem ajkin forog csak, de törülhetlen betűkkel szívébe is van vésve a keresztény vallásnak mindent kimerítő javaslata: «Amit magadnak nem kívánnál, másnak se tedd.» Ezt azonban éppen oly könnyű kimondani, mint nehéz teljesíteni, s egy ember élete nem elég hosszú ezen isteni javaslatot, mely a valódi szabadságnak egyedüli talpköve, oly nagy tökéletes-ségre hozni, hogy azon a polgári társaság minden törvényei nyugodjanak!

49.

Csak a gyenge szereti önmagát, az erős
egész nemzeteket hordoz szívében!

50.

Ami magyar, mivel magyar, még nem helyes, hanem helyes és helytelen is lehet; s a külföldi nem megvetendő, mert külföldi, hanem megvetendő és elfogadható is lehet.

Itt (*a nemzeti elfogultságban*) tálong azon mélység, melynek fenekéből gőzölg ki a majd-majd elsülyedendő nemzeti létnek rothadt szaga, s mely mindaddig nemzeti korporsó gyanánt tárva fog állni előttünk, míg azt az önisméret s javulásnak csak jobb emberek által gyakorlott szelleme, az undok önség s törpe alacsonyság feletti diadalma, a nemzeti dicsőülés és nagyságnak türhellen szomja, s minden Magyar-nak rokon szeretete s egyetértése örökre bé nem töltik; s míg az egykori, vagyis inkább még mostani fenéktelen örvény helyén nem áll fel egy nemzeti oszlop, mely minden oldalu isméretből, világi tapasztalásból, előítéletnélküli józan okoskodásból, nemesült nemzeti szokásokból, szóval: mely a valódi honosság s igazi bölcsesség köreiből nem lesz összerakva, s erény s honszeretet által elbomolhatlan egybe forrasztva!

Csak magunkban a hiba, de egyszerűsmind magunkban is a feltámadási erő! Ezt más szavakkal, sőt éppen ezen szavakkal, ha jól emlékszem, már számtalanszor mondtam; ami azonban nem hátráltathat, mert nem időt lopni, de használni akarok, hogy azt mindaddig szünetlen ne mondjam, habár ütnek, nagyon ütnek, sőt agyon ütnek is honosim, míg az előttük axiomaaként nem tűnik fel.

A nemzet nagysága, boldogsága mindig csak magában a nemzetben rejtezik, s ahol már nemzet van, ott annak belső kifejtése mindennek sarkalatja; hol pedig még nemzet nincs, s csak egy kis része privilegiált, nagy része pedig még pór nép, ott legislegelső a nemzetesítés, t. i. minden lakosnak az emberiség közös jussaiba juttatása, azaz mindenkinek politikai léte.

Hihető eleink, a Scythák, minden jó tulajdonik mellett, nyugalomban az állatoktul nem igen különbözõleg éltek, fel-lázítva pedig nem alkotás, hanem csak rombolás által ismertették meg magukat. Vérrrel szerezni s rontani azonban nem foly a valódi szabadság szellemébül, s így bárki mit mond is, a régi Teuto s Scythia csak rossz példája a szabadságnak.... Az értelmi fejletlenség előbb-utóbb minden bizsonnyal függésbe hoz, mert értelmi súly egyedül valódi felsőbbbség e világon.

A magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogén sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtező, eddigelé sehol ki nem fejlett, sehol érettségre nem virult saját-ságit; saját-ságit egy törzsök fajnak, mely, jóllehet mindent maga előtt ledöntő dagályként már több ízben gyászba borítá földgolyónk legkiképzettebb részeit, s fel-felbőszülésiben mint isten ostora mindenütt vérrel járt, bizonyosan annyi különöst, s erejénél fogva bizonyosan annyi jót s nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja, csak-hogy mint azoknál, úgy ennél is, külön saját-sági árnyéklatokban a korlátlan tűznek nemes hévre, a vad erőnek bajnoki szilárdságra, a romboló ittasságnak nagy-lelkűségre kell tisztulni, felemelkedni.

Mi vérünket és hazánkat illeti, én a közép szerűt és annál erősebben az aljast egyáltalában soha be nem fogadtam politikai szótáramba: és valamint nemzeti jövőnk, fényünk és nagyságunk fölött soha nem fogok alkudozni, de egy hajszálnyit is, úgy szabadsági és nemzeti ségi surrogatumok vagy inkább helyettesek — bármily szédítőek volnának is azok — sem fogják soha is kielégíteni keblem szomját. Én tehát, kereken kimondva — mert egyedül az egészséges erős magyar nemzet képében lelem, bármily távuli legyen is az még, földi létemnek üdvét — inkább kívánom: sülyedjen vérünk rövid vonaglás után semmiségbe, hogysen utóbb is, mint eddig s mint ma, egy maga magát emésztő, hiúságtul szétboncolt, féreg rágta, magán segíteni és se halni se élni nem tudó nyomorék vázként undokítsa el a közemberiség nagy családját.

A hazaszeretetet sokan úgy képzelik, mint Ámort, bekötött szemekkel. Így hátramaradást, hibát nem láthatnak, míg a sűrű kendő homlokuk körül; ha ez egyszer leesik, minden báj is egyszerre megsemmisül. A hon igaz szeretete, vallásom szerint valamely nemesb s állandóbb gerjedelmek tartalma, nem vakszerелеm, s azért nincs is oly változó fázisok alá vetve, mint azon mágusi, de mégis tökéletlen érzés, mely csak nyomoruságunkra emlékeztet, midőn pillanatokig félistenekké magaszt s megint minden szép vágyink mellett is porba gázol.

Ezen vakság, szép remény fejében minden hasztalan törekedést s fáradozást elfelejteni tudni s új erővel mindig kiállni, teszi azon magyar nemzeti szellemet, melyet köztünk kiki érez, de tán senki világosan még ki nem mondott s mely országunk egykori bizonyos felemelkedését, amit senki se gátolhat, nyilván igéri.

Legtöbb magyar fejedelem semmit és semmivel nem gondolván, a «jó vagy rossz szerencsének», amint éppen jött, hagyta keleti vérünk kiképzését át; és azon főnöknek, ki magyar szellemben fejtené ki nemzetünk erejét, s azt a törvények korlátai közt szigorú kézzel tartva, azzal nagyszerűt, állandót és a nemzethez illőt vinne ki: az ily főnöknek lapja nemzeti évrázainkban még mindig üresen áll, és eszerint csak most vagy ennekutána lesz betöltendő. Adná Isten: minél előbb!

Lelki független ember, összevén minden rendbelit, hány van? Hány mer jobbágyi, hív s alázatos, de egyszersmind férfiúi önérzéssel királyszék elibe lépni, s a fejedelem atyai keblébe a hon kívánságát bátran kiönteni? Ki mer tiszta lélekismereti bátorsággal a honi előítéletek seregével szembe szállni, s hazafiaiát éppen ott támadni meg, hol mint a nyavalyának gyökérhelye, a vágás legkínzóbb? S ha lennének is ily hazafiak, kiknek szándéka oly tiszta mint kristály, vajjon van-e elég lelki tehetségök s élettudományok jószándékaikat nemcsak egekbe fohászkodni, hanem azok gyümölcsit is az élők közé előteremteni? S ha tudományuk van, van-e még hihető élet is előttük? Van-e bennök erő a felbőszült rágalom, megsértett hiúság s önszeretet marcongasit férfiasan kiállni? S nincse-

nek-e hitelezők kezében s vagyoni tehetségök van-e nemes józan szándékaikat sikeresen előre is mozdítani?

Nagyon elszomorodám e lelki függetleneket keresvén, mivel csak néhányat leltem, s azon kevés — úgy gondolám akkor — a sok honfelejtett külföldiskedőken, az itthoni előítéletek tárnokain, az elpuhult született katonák — kik lóháton nem ültek még soha — nagy seregin, s a zsidó markában lévő számtalan külön színűeken soha, — bár legtisztább szándékkal, cherub tanácsadóval, félszázad folytában, minden testi és lelki erővel, legjobb vagyonbeli rendben — nem fog diadalmaskodni.

V.

MAGYAR JÖVŐ.
A SZELID ÉS CONVULSIO
NÉLKÜLI REFORM

60.

Meggyilkoltathatunk tán, de a többi ausztriai tartományokkal egybeolvadni többé nem fogunk, sőt az is kérdés: meggyilkoltathatunk-e? Én nem hiszem; mert nemzetünknek jövődjé van, ilyest pedig, egyesek vagy egyes kombinációk meg nem semmisíthetnek.

61.

A lefolyt idők kiestek hatalmunkból és még Isten sem bírja visszaidézni azokat, vagy megsemmisíteni az akkor elkövetett bűnőket; míg a jelen- meg a jövőre, ha nincsenek is ezek éppen kezünkben, felette erősen hathatunk bölcsesség és nemzeti egyetértés által.

Most is meggyilkoltathatunk ugyan s meg is halhatunk magunktól, de többé nemzetünk «megdögleni» nem fog. Nyelvünknek bizonyos és szép «Jövendője» van, — ezt, bár régiek szemeim, s bennök sok bájtünemény nem mutatkozik többé — tisztán látom! Mi megérjük-e? alig, de ez mindegy, csak éltünkben kiveszne közöttünk az irígység, ez is nagy élvezet volna nekünk.

(*Mészáros Lázárnak írja:*) Mennyire gyenge szemem bír tekinteni a messze jövőendő homályiba, vajmi szép és nemes kifejtését látom nemzetünknek. Nagy és dicső leendő egykor a magyar, nem kétlem többé; átalakulási időszakában azonban vajmi sok keserű serleg kiűritése vár ránk. Ámde legyen, s csüggedést nem ismerő türelemmel teljesítse saját körében nagy és kicsi hazafiúi tisztét.

Hibáink sokak, de erényeink többek. És noha itt-ott rothadás jeleit mutatja is az igen is keveset mozduló, századi restségétől elálmosodott és elgyengült hon, egészséges azért mégis; egészségesb, mint sok más, tán szorító kötelékei által pirosb és így a mélyebben nem gondolkozók előtt egészségesbnek látszó nemzet, s mindenestre elég jól van még, derék közremunkálónak állni be az emberiség legfensőbb céljának elérésére.

65.

A magyar egy gyermek-nép, most semmi, de minden lehet, mert lelki és testi erő rejtezik fiatal keblében. Minden lehet, ha át akarja látni, hogy semmi. Csak két ellensége van, az Előítélet s Elbizottság.

Köz intelligencia, egyedüli valóságos erő; ennél előbb-utóbb nagyobb hatalom nincs; s azt a lehető legnagyobb magasságra fejteni, legszebb hazafiúi kötelességünk; mert annál nagyobb jót nem tehetünk hazánknak.

Az emberi halhatatlan lélek s annak legfőbb széke, az emberi agyvelő, jeleli ki a kultúra ösvényét, s csak az bírja a nemzeteket lehető legmagasb civilizációi fokra és semmi egyéb!

A sötét jövőendő pedig kizárólag csak azon feltétel alatt mutalkozék biborszínű távolban: ha a Magyarság közértelemmesség által fejlőd ki tökéletesen. S minél mélyebben vizsgáltuk a baza lakosit, szomszéd közötti állását, geographiai helyzetét, természetajándékait s több effélét, s minél jobban törekedtünk kitanulni azon okot, melybül áldott következtetéseknek kellene a honra áradni, annál tisztábban látszott előttünk — ami végre tökéletes meggyőződéssé lőn, hogy minden lehető előmenetelünk kirekesztőleg értelmességi súlyunk nagyobbításában s csinosodóbb nemzetiségünkben verhet tartós gyökeret; hogy minden, ami nem áll valódi nemzetiségen s valóságos — minden előítélet s szemfényvesztésektől megtisztult — értelmességen, alaptalan, s előbb-utóbb bizonynyal elbomlik.

Ha valami felemelheti még a hazát ön-
boldogságára, Ura örök dicsőségére, s
hozzá illő magasságra, az semmi egyéb
nem lehet, mint Nemzetiség s Köz-
értelmesség.

68.

Akarunk-e nemzetileg újjáalakulni vagy
beérjük-e eddigi ringy-rongy foltozással?

69.

(*programja :*) Reform, progressiv nemzeteti és alkotmányos vágásokban, engesztelődés minden hazafiak iránt, s mindenek fölött erkölcsi és társadalmi tisztaság.

A jelenkornak némileg módosított regimen kell; mert valamint az, ami az 1 esztendőnek felette jó táplálék, már nem elégséges a 10 esztendőnek, s ami ennek igen jó, tán nem elegendő, megint a 20 esztendőnek, s így tovább, a 99 esztendősig; szintúgy más volt Árpád ideje alatt a Magyaroknak hasznos, más Corvin, megint más Károly alatt, s ma megint más, anno 2000 pedig ismét más leend.

Minden nemzetnek bizonyos krizisen át kell esni, mely annál erőszakosb, annál tartósb, minél kevésbet alapulának köz erőművének addigi rugóji a természet örök szent törvényein, s minél tovább hevert a tisztítlan. Ez axioma, — ha a világ évrája nem hazugság.

Ennek törvénye szerint mi magyarok is kénytelenek vagyunk átesni egy krizisen, — ez bizonyos. A kérdés csak az: «Ezen krizis mindent feldöntsön-e, s honunkat a belvihar egy még gyászosb sivataggá tegye-e, mint amilyen vala IV. Béla és IV. László idejében a Tatárok átka alatt; vagy pedig oly szelíden járja-e át hazánkat, hogy midőn alkotmányunkat kivetkezteti elavult, sértő s káros intézeteiből, törvényeinket javítsa, nemesítse, s mindenki sajátját bátorságba s tiszteletbe helyezze?»

Én egy szelid s convulsió nélküli reformatiót kívánok!

Itéletem szerint, ha mai létünket tekintjük, a főkérdés a birtoktalan nemesség s a szántóvető sorsa és azon relatiók körül forog, melyben ők a kormányhoz, vármegyéhez s az utolsók a földesuraikhoz állanak.

Hunnia minden lakosinak polgári létet adni! Ím ez, amit 1832-ben teljes meggyőződéseim szerint, honunkra nézve nemcsak nem időelöttinek, sőt szinte már időutáninak tartok. Hanem valamint minden bizonnyal jobb lett volna 1792-ben gyökeresen megjavítani alkotmányunkat, — úgy 1832-ben sokkal józanabb azt végre, időhozta abususból kivetkeztetni, s a természet alapira állítani, mint megint más 40 esztendő t csendesen bevárni akarni, s így folyvást; mert elvégre bizony késő lesz, s akkor hazánk egy az egekbe dicsően emelkedett Építmény helyett, melynek sarkalatja

tartós, egy minden sarkaibul kidúlt Rommá fog bomlani, mely alatt a Magyaroknak még emlékezete is elenyészend.

Honunk minden lakosinak a nemzet sorába iktatása bizonyos életet terjesztend ; 9 milliónak ezentul is abbuli kirekesztése ellenben elkerülhetetlen halált hozand anyaföldünkre. Ez lélekisméreti való-
m á s o m !

73.

Dolgozni és munkálni kell naponta szünetlen. Minden három évben az országgyűlésen megjelenni, ott cifrán szólani, ez még nem elég. Van becse, felette nagy becse a szónak, nem tagadhatni, de a tett, a száz-
ezreknek egy célra törekvő tette emelheti csak ki nemzetünket aljas — az én szem-
üvegem szerint — még mindig felette aljas vagy mindenesetre felette alacsony állásból.

Semmi sem áll csendesen a világon, még a napsystemák is mozognak — tehát csak Magyarország álljon s vesztegeljen mozdulatlan? Nem nevetséges törekedés-e ez? Vagy azt gondoljuk: hogy a Lajtától Feketetőig, s Beszkéd bérceitől Drávaig fekvő, csak 4000 négyszeg mérföldnyi tartomány az universon közepé, mely körül milliárd világok forognak? Istenért! nyissuk fel szemeinket, vegyük hasznát eszünknek. Minekünk is mozdulnunk kell, akár akarjuk, akár nem s nehogy hátrafelé nyomattassunk, lépünk inkább előre!

Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre; nincs annyi gondom tudni, valaha mik voltunk, de inkább átnézni, idővel mik lehetünk s mik leendünk. A Mult elesett hatalmunkból, a Jöven-

d ű n e k urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért
hijábavaló reminiscentiákkal, de birjuk
inkább elszánt hazafiságunk s hív egyesü-
lésünk által drága anyaföldünket szebb
virradásra. Sokan azt gondolják Magyar-
ország — v o l t ; én azt szeretem hinni :
l e s z !

75.

Metternich rendszerének az ő halálával vége lesz; az enyém csak halálom után fog életbe lépni.

VI.

ÖNISMERET.
AZ ELSŐ, KI NEM
HÍZELEG

76.

Oh emberi nem! miért irtózol annyira
a Valótul, s miért akarsz mindig csalni
tenmagadat vagy mások által csalatni?

77.

S nem lelki, testi s országbeli javaink dicsérete emelheti fel hazánkat, hanem hátramaradásink s hibáink nagylelkű elismerése, s azoknak férfias orvoslása.

A magyarnak semmi időben nem volt nagyobb vagy legalább károsb ellensége, mint önmaga. S ezen boldogtalan öngyilkolási szellem, mely évrájkink minden lapjait díszteleníti, sehol egyebütt, mint nemzetünk tengerhiúságában s korlátot nem ismerő kevélységében vette eredetét. Mindenki mindenben első s vezető vágyott lenni, igaz szó sérté, hízeltés könnyen lebilincselé; — miből mindazon határtalan rossz háramlott szegény hazánkra szünetlen, mit a megbántott hiúság, bosszút szomjazó agyarkodás s rokon vér utáni esengésnek poklai az emberi nem lealacsonyítására, megsemmisítésére csak forralhatnak.

Vegyük például a multat, s tanuljuk meg elvégre az «Önmegtagadást», a polgári erények e legnagyobbikát; s hazánk bol-

dogabb sorsa biztos. Mert önmegtagadás
tűrődelmet szül, nagyobb tulajdonoknak
irigyül utat nem zár, s örömit a közjóban,
közszerencsében s nem személyt érintő
dicsérésben s jutalomban leli. S mi leg-
főbb, páncélul szolgál a nemzetiség mind-
azon megtámadásai ellen, melyeket a Világ
nemzetnélküli selejtesei, minden időben s
szünet nélkül koholtak az emberiség lel-
kesb része ellen.

79.

Oh, írítsuk ki valahára, még mielőtt késő volna, az önismeret felete keserű — igaz — de nemzeti javulásunkra oly jótékonyan ható, sőt elkerülhetlenül szükséges serlegét fenékig! Mert csak akkor, és előbb soha nem, lesz megvetve felüdülésünk igazi alapja.

Ne toljuk ezentul a hibákat s nemzeti hátramaradásunk okát, mint eddigelé vala szokás, általán véve mindig egymásra, s kivált a kormányra, s viszont; jóllehet ezt igen sokszor tehetnők igazsággal; de keressük azokat egyenesen magunkban; mert ha nem lelünk is minden hibát és hátramaradási minden okot magunkban, ám találunk váltig valót, egy cseppet se kételkedjünk, miken ha javítunk, rögtön óriási előmenetelt tesz honunk.

(*Gazdasági téren nehéz hibáinkat felismerni*), mert a közrestand nem engedi, hogy a nagyobb rész ily tárgyak körül felvilágosítaná magát, amihez egy-két hónap, egy-két értekezés nem elég, hanem esztendei szorgalmas előmunkálás kell; a nemtelen emberben mélyen fekvő hiúság pedig gátolja, hogy az igazságtalanok sokadalma ott keresse a számtalan hibák gyökerét, ahol azok valódi fészke van, t. i. saját szánakozásra méltó tudatlanságában, s a legvilágosb okoknak sem engedő gögjében.

Méltóságos Gróf, tudom még nem sokat látott a világon. Miért sáncolja el magát szűk hazájában? Azt hiszi, hogy az, ki csak honában ül, arról is ítélhet, amit soha nem látott, s hogy igazságos ítéletre elég: néhány itthon magokat hizlaló, penészes öregek okoskodásaira támogatózni, kikben a fő karaktervonal tudatlanság, hiúság és gőg? Nem, Méltóságos Gróf, nem ily oszlopokra nyugszik az igazság!

83.

(*a bölcs magyar* :) ne keresse a hátramaradást, a hibát másban, mert mással nem — hanem inkább magában, mert magával parancsolhat.

A magyar haza soha nem volt derék, sőt kitűnő férfiak hijával. Egy nemében a hazafiaknak azonban mindig szűkölködött; olyakéban t. i., kik tartózkodás nélkül a nemzet szemére lobbantják az igaz szót. Mert hiszen a legjelesbek is, vagy hallgatva tűrték, sőt tűrik fajtánk nem egy árnyék oldalát, vagy ilyeseket leplezve mindig oly hizelgő szavakba burkolják gáncsoló észrevételeiket — míg a dicsérők és tömjénzők sora mindig felette hosszú volt — hogy a sok hizelgés közepett, melynek a magyar minden időben oly édes-örömet adá magát áldozatul, bizony ekkorig sem jutott még a «nosce te ipsum» tökéletes birtokába.

És e tekintetben tán én voltam az első — és ha van a magyar haza körül kis érdekem, az bizonyosan ez, melylyel egyéb-

íránt éppen nem kérkedem, hanem azt csak mint eldönthetlen tényt hozom fel — ki soha nem csepegtetém a hizelgés mérget legkisebb mértékben is honfitársaim kebleibe.

És sokak által, kik csak nagy dicséret és tömjén közt lelik üdvöket, egyenesen a hazaárulás legundokabb bélyegével illettetém.

S azt gondoljátok tisztelt hazafiak, hogy nekem tán jól esik ily nyomorult kis vonásokban ápolgatnom ügyünket s ennek elkerülhetetlen szükségére titeket minduntalan emlékeztetnem? Oh ne higgyétek. Nekem szintűgy, vagy tán kínosabban vérzik a szívem, mint nektek, ha meggondolom, mire jutott vérünk és mennyire kétes annak jövődjöje még. Én is érzem, s tán élénkebben és gyakrabban mint ti, a kétségbeesés azon kínjait, mely epezsti a habokkal küzdőt, ki nem bízik erejében a távollevő partot elérhetni, s ekkép benem is szintűgy pezsg néha nyugtalanságtul a vér, mint bennetek, inkább kockára bízni sorsunkat s bukni egyszerre inkább, mintsem meg nem szűnő félelem és remény közt utóbb is folytatni a felvett s annyira aggasztó hangyamunkát.

Azonban kérdem és ítéldetek e körül hideg vérrel és engedékenyen: vajjon éveim sorához, helyzetemhez s eddigi politikai eljárásomhoz képest teljesíteném-e hazafiúi kötelességemet tehetségem szerint, ha nekem sem volna elég bátorságom «kiskorúságára» s ekkép még szerfölött gyenge állapotára emlékeztetni a hont...

Vajjon illenék-e hozzám, ha én is dicséreteket akarnék elszónoklani s nem tárnám fel az igazságot kereken; s vajjon illenék-e hozzátok, tisztelt vérrokonim, ha ti a valónak megismerése helyett, jövőnk legfontosabb kérdése körül is, az illúziók légkörében akarnátok nyargalni? Bizonyára ily szerepviselés sem hozzám, sem hozzátok nem illenék.

VII.

AZ ÓSI MAGYAR
VÉTKEK

Én azt hiszem, nemcsak helyes, hanem kötelesség is, az önhittséget, önzést, a hiúságot leálcázni és ostorozni. A hazát nevetségessé tenni, az merő lehetetlenség, egyéb ha a haza valósággal nevetséges volna. Vajjon egy angol vagy egy amerikai, a legnagyobb talentummal is, nevetségessé tehetné-e hazáját? Nem bizony!

87.

Nagy hiúság, azon fatális nyavalya,
melyben mi magyarok igen szenvedünk.

Századokon keresztül a magyar híz-
kedéshez megszokott, amiből honosink
nagy részének önmaga túlbecsülése, gőgje
s hiúsága támadta; az igaz, egyenes szótul
pedig elszokott, amiből megint soknak azon
teljes meggyőződése vevé eredetét, hogy
Hunniát, mint dicsőségtől ragyogót, s la-
kosit, mint magas helyen állókat, a világ
bámulja s irígyli . . .

Vajmi szép s tiszteletreméltó a szerény érdem, s nincs nevetségesb, kivált ha nem nálunk fordulna elő, mert így inkább szomorú, némely alkalomnál számos hazafit egybegyűlve látni, kik egymást viszontagolva felhőkig emelik s oly kicsapongó dicséretekkel s émelygetős hízeltetésekkel tömjénezik, hogy a józan gondolkodó így szól magában: Hazám ily aljasodásra, ily rothadásra jutottál immár!

90.

Magyarországban nincs nagyobb szel-
lemi vis motrix, mint a hiúság.

Nemzetünknek mindig az volt egyik legnagyobb hibája, hogy vagy nem bízott magában, vagy elbízta magát. Hasonló a puskaaporhoz, melyet nyugvó állapotában egy kis víz is elolvaszt, mely fellobbbanásával azonban, használjon aztán vagy ártson bár, sajátmagát mindig megsemmisíti.

Ha mindent nem dicsérek hazámban, abbul foly : mert hazámhoz nem oly gyenge kötelék csatol, mint valaha Venus fiát Psychéhez — a világosság hijja.

Ha előítéleteket megtámadni, balvélekedéseket gyengíteni, oszlatni s a tudatlanság sokszori büszke szavát nevetséges hanggá iparkodom változtatni : hazaszeretetből cselekszem ; mert soha sem hihetem, hogy előítélet, balvélekedés s tudatlanság alapja lehessen egy nemzet előmenetelének s boldogságának.

Igen is jól tudom, miben fáradozom s mit várhatok. Előre el vagyok készülve a rossz hazafi nevezetre ; mert általjában mindent nem dicsértem s mindent felhőkig nem emeltem. Sok tán azt fogja mondani : «Ocsmányolja hazáját.»

midőn nemzeti és alkotmányos tekintetben azon vastag álmát alutta a magyar, mely — ha csalni nem akarjuk magunkat — közel járt haláli álmához, ő mégis annyira egészségesnek hitte magát, mikép úgyszólván bámulást, sőt irigy versenygést követelt a külföldtől.

Nemzeteknek úgy vannak életlépcsői, mint embereknek. Én magyar hazámat igen fiatalnak tartom, s ifjúságának több nevezetes jelei közé számítom azt is, hogy arány nélkül több költői sajátság s tehetséggel bír, mely a képzelet forrásából fakad, mint az ítélet komolyabb tulajdonival, melyek inkább régibb nemzeteknél fejlődtek már ki.

Nincs tagadás, hogy valahol több képzeleti tehetség, de egyszersmind több nyavalgó képzelet is létezzék, mint magát szünet nélküli álmokban hintázni szerető Hunniában.

96.

szavak dagályitul szédelgő magyar

Nemes érzelmekben soha nem maradt el a magyar, de vajmi sokszor hagyá magát épen érzelmei által elragadtatni, és mikor hibázott, valóban egyedül érzelmeinek felcsordulása által hibázott.

Mert ismerem a magyart, hogy annyi nyomorúság dacára is még mindig okulni nem tudott, s nem tudta megtanulni, mikor kell felhúzni a vitorlát; mikor vesztegelni s mikor horgonyt vetni, hanem csak neki megy lelkesedésével, mint a vak légy egyik a másiknak.

Uralkodási vágygyal egybeszőtt gyermekies dac ; lovagiság körüli emésztetlen ideák ; s végre fel nem fogása [Ausztriávali] házassági viszonyainknak ! Im, főképp e három kútfőből veszi politikai idétlenségünk eredetét.

Hazafiság, lelkesedés, hű pajtásosság, legfeljebb lovagiság, személyes bátorsággal párosulva, im itt vannak tökéletes láncolatban mindazon tulajdonok, melyekből általán véve össze van rakva nálunk nemcsak a jurista és juratus, de a magyar képményseprőtől felfelé legtöbb mesterember, s most született művész, fabrikáns, kereskedő, sőt legtöbb soi-disant magyar statuseMBER és tudós is; honnét aztán, ha a vitézséggel kezdett, bátorsággal folytatott, lelkesedéssel tözsérlett és pajtásági lángésszel vezérlett intézvény előbb hal meg, mint csak jóformán még születve volna is, az nem egyéb, mint okszerinti eredmény, melyen senki nem bámulhat.

A magyarnak általján véve azt vetik szemére, hogy egyedül «szalma-tűzként» lobban fel, cserfaként azonban soha nem ég. S nyúlunk kebleinkbe, nem úgy van-e? Bizony nem tagadhatjuk. Ámde mi oka ennek? Sokan, sőt tudtomra mindnyájan, kik erről ítélnék, azt hiszik: egyedül keleti gyorsabb vérünk, egyedül természetünkbe szőtt nyughatatlanságunk okozza ezt. Én azonban másutt keresem e tulajdonnak kútfejét, abban t. i. — és itt kérem figyelmezzünk — hogy eddigelé a magyarnak vezetői jobbára, sőt kirekesztőleg, mindig a nemzet enthusiasmusára appelláltak, számítási tehetségét ellenben soha nem iparkodtak kellőleg ébresztetni, rektifikálni, és azt tervük alapjául használni, honnét aztán természet szerint többenél több láng és füst s ebből támadó hamu

vevé okszerinti eredetét, de annál kevesebb «életmeleg» fejledezett, mely igazi és tartós egészségre emelhetne volna nemzeti testünket.

Éppen nem a magyar vér és természet nyughatatlanságában rejlik ennél fogva a szalmatüzi qualitás, de szapora fellobbanása s épen oly szapora kihűlése, eddigi vezetőinek — t. i. azon vezetőinek, kikre hallgatott — míve, kik vagy érzelő felszínűségüknél s könnyen pityergő vénasszonyiasságuknál fogva, vagy tudván, hogy öncélaikra könnyebben használhatják a nagy tömegeket, ha érzéseihez folyamodnak, mint ha ítélőtehetségét fárasztanák, jobbadán fényes képeket, tündöklő légvárakat, s efféle ámítási szereket raktak elébe, valami nem oly izletes, de annál táplálóbb, s nedve vérbe erősebben menő eledel helyett.

Lökje magátul a magyar a handaban-dát s mindenek előtt a handabandázókat, kik annyit szólnak, s mégis oly keveset mondanak, a kiknek már annyiszor vala szánakozásra méltó áldozatja, lökje ezeket magától, és «számítson» — és meglássa,

rövid idő múlva jó számítással mód nélkül előbbre haladand, mint fog érzelmi komédiák eljátszása s lázító beszédek elszónoklása által nagy előrelépéseket tenni.

Dolgunk igen is jó volt, hogysem összetartók lennénk. Nemzeteknek úgy megvannak Capuái, mint hadaknak, hol a legszilárdabb lelkület és összetartás is megbomlik. S bármily különösnek látszassék is ezen állítás, de a magyar, ezer bajai, ezer viszályainak dacára, mindennap magasbra tornyosuló nyomorusága közepett, még nem ment át a politikai viszontagság azon fanyar iskoláján, mely őt népből, vagy ha hizelkedve akarunk szólni: eldarabolt töredékes, s ekkép töredékeny s ennélfogva gyenge nemzetből egytestű egylelkű erős nemzetté emelheti vala.

(végre meg kell szüntetni vagy legalább enyhíteni) a magyarnak eddigelé úgyszólván megnemszűnő «macska és kutya» közt féle irígykedő agyarkodó viszonyát és azon különös «szeszt» vagy minek is nevezzük,

mely szerint mindegyik kolompos, vezér, vagy egyedül saját erejére támaszkodó pártkalandor akar lenni s ehhezképest nincs is a világnak tán oly legkisebb fétet, rendszert nem tűrő s ekkép oly kevésbé egy soron álló, összetartó, s ennél fogva természetesen aránylag ahhoz, mi lehetne, oly gyenge, oly magán segíteni nem tudó népe, mint a magyar.

Apáink, mióta elhagyták a Keletet, meg-nemszűnő irígy fondorkodások közt fecsér-lék el erejüket. Kitűnő férfiak, s kivált csata-edzett vitézek nagy hijával ugyan soha nem volt honunk; de oly polgári erény, mely hódító varázsszal birt és az egész nemzeti testet áthatotta vala, bizony csak úgy jelenik meg nemzeti évrájzaink unalmas lapjain, mint szaporán elenyésző egy-egy fényes bolygó, hazai tengermocsa-rink mérget lehelő végnélkülisége fölött.

Gyűlölségi hajlama nem egy magyarnak még koránt sincs kimerítve azon antipathia által, melylyel az arisztokrácia iránt viselkedik, de midőn *con amore* gyűlöli ezt, nem kevésbé gyűlöli a kormányt, gyűlöli az egyházi rendet, gyűlöli a katonát, gyűlöli a németet, gyűlöli a horvátot, gyűlöli a tót, gyűlöli a görögöt, gyűlöli a városi polgárt, gyűlöli a kereskedőt, gyűlöli egyik a másikat stb. szóval: gyűlöl mindent, mert hiszen hasonneműjével sem él békében, paraszthoz vonzó szerelme pedig bizony nem óriási, s mégis nemcsak biztos öbölben véli magát, de reformatori tisztében mind nemzeti, mind alkotmányos tekintetben vajmi pompás sikerrel gondol procedálni, mert hiszen mégis szeret valamit, s pedig legőszintebben s mindenek fölött, t. i. a hazát, vagy tulajdonkép — mert ugyan mi a puszta haza a benne lakó egyedek nélkül — a hazával mindig egybekevert saját drágalátos magát!

Valljuk meg, mert ez legtöbb bajainknak oka, hogy a magyar senkinek magát, úgyszólván, submittálni nem engedi; mindenki vezér, úr akar lenni s ha épen jó órában van, maga alatt felrúgja a port és azt mondja : ez a világ közepe, hol én állok !

A magyarnak egy kvalitása van: magát vezettetni nem engedi. Itt mindenki vezér akar lenni: és ha valakit depopularizálni akarunk, azt mondjuk: titeket ezen ember misztifikál, mint lokomotív vezet; vagy: ez az ember mégis valami összeköttetésben áll a kormányval stb.

107.

(egy országgyűlési tárgyalás alkalmából) Tegnap quasi meggyőződtem, hogy minket vaskéz nélkül nem kormányozhatni.

Ami azon szemtelen kutyaít illeti a házának, kik csak ugatni és becsületes embereket marni tudnak, csak sajnálom (őket), mert előbb-utóbb a jobb szellemnek haladási közt okvetlen a gyalázatnak és közmegvetésnek színpadára kerülendnek.

(a közéleti piszkolódás szokásáról) ellenzéki
 pellengér, melyen már nem egy derék
 magyar piszkoltatott legémelygősebben le,
 pedig oly éretlen, oly érdemetlen, oly híg-
 velejű egyének által, kik nemcsak nem ér-
 demesek csak saruszíjukat is feloldani az
 illetőknek, de még kérdés, érdemesek-e a
 nemzet részéről a legcsekélyebb kimé-
 letre is?

110.

Magát könnyen aláíró, s aztán rendetlenül fizető nincs az egész civilizált világon annyi, mint Magyarországon.

sok magyar, sok vármegyei a palástolást hitte minden szégyen ellen legjobb gyógyszernek, egyenesen mintha a rossz szag elkerülése végett célszerűbb lenne a dögnek takargatása, mint annak kilökése.

Ugyan mit ér és mily sikert szülhet százak leghűbb, legernyedetlenebb ápolása nemzetiségi szent ügyünk körül, ha még mindig vannak magyarok, kik magyarságot affektálván, rüpők és aljas viseletük által legrosszabb szagba állítják azt, s mi több, ha még mindig vannak magyarok — s pedig fájdalom, tán a nagyobb rész érez ily rövidlátólag — kik ahelyett, hogy a nemzeti testnek ily nyavalyás fekélyeit soraikból kilöknék, nemcsak kimélettel viseltetnek irántuk, de efölött még a nemzeti erőnek bizonyos tuláradozását is vélik e symptomákban észrevehetni; holott régi axioma, hogy az, ki a haza mocskait palástolja, a haza fénypontjait piszkolja be; valamint a bűn leleplezője is mindig erényt sújt. Úgy hogy, bármily paradoxnak látszassék is, mit mondok, korántsem oly nagy

csorbát üt nemzetiségünkön a magyarságot
üldöző, mert ez ellenhatási rokonszenvet
gerjeszt, mint fertőztetné ügyünket a be-
tyár magyar, minthogy ígyentül a nemesb
kedély émelygéssel fordul el, és személyé-
vel együtt azon ügyet is becsmérli, melyet
a rövidlátó védni hisz.

VIII.

NEMZETI SZENVEDÉLYEK
ÉS NEMZETI POLITIKA

113.

Nálunk minden, még a politika is, jobbadán szeretet és gyűlölet, sympathia és antipathia legtulságosb határai közt ingadoz.

Igy foháskodánk az egekbe «adj Ur Isten tanácskozásra hideg vért s önts állhatatos tüzet ereinkbe véghezajtásra!»

S mindenkinek tanácslom, foháskodjék fel így némelykor, mert valóban legtöbb azért nem díszlik s virágzik a világon s kivált hazánkban, mert «forróvérrel foltoltatik, szalmalánggra lobban s csigavérrel hajtatik végre!»

115.

Ne ingereljünk, ne ébreszszünk szenvedelmeket, és ezeket ne uszítsuk egymásra systematice s szakadatlan.

Bajnoki pártolása honunknak korántsem azon fellengős entusiasmus, mely szerint úgyszólván mindenki a kolomp elővitelére hiszi magát meghíva lenni, vagy épen a mai nagydivatú korteskedés, épen nem; de egyenesen bizonyos zárándoki komoly magamegtagadás, melynél fogva inkább abbahagyni, mint ártani, sokkal inkább használni a honnak, mint fényleni sajátlag, kívánunk s törekedünk.

A magyar nemzet most sem párdúc, mely megboszúlhatná ingerlőjét, sem fejős tehén, mely a bőség szaruját képviselné. Egyet vagy mást, vagy mindkettőt illő arányban, annyi hiába lepergett századok alatt csak lehetett volna belőle képezni, mert szellemi zománca vajmi nemes, anyagi kifejthetése pedig roppant.

Ámde hasztalan pergett le az idő, s alig marad egyéb kincsünk, ha ilyest kincsnek nevezhetni, mint kölcsönös bűneink öntudata, melyhez képest a kormány soha nem bírta felfogni lényegét a magyarnak s mily gyönyörű kifejtésre volna az képes, s csak most nem régiben ébredezett saját jobb hasznára; a magyar ellenben meg nem szűnő agyarkodásai közt egy időben sem tudott nagyobb méltánylást parancsoló egyességre lépni, s

most, midőn új reggel akarna virradni
hona fölött, s a higgadtabb egy végképi,
közös érdekre alapított kibékülésnek te-
kint reményteljesen elébe, most, mint hagy-
mázos álomtul korbácsolva, nem bírja, nem
akarja látni újjáalakulásának igényeit, de
gyermeki dacban s kislelkű ujjhuzásokban
öli idejét, öli erejét.

ma sincs még bevégezve nemzeti életünknek szalmalúzi s egymásnak útbaállási idő — legyen szabad mondani: gyermekszaka, s ekkép valamely általános combinatio nálunk még lehetetlen.

(Az adó kérdését illetőleg) két fővonásra szakadott és szakad a magyar kiváltságos közönség, úgymint «adózni akarók» és «adózni nem akarók»-ra, azaz dolgozó méhekre és herékre, vagy más szavakkal «tény-hazafiakra» és «száj-hazafiakra», mert én legalább egy cseppet sem vonakodom minden cikornya nélkül itt egyenesen herének keresztelni azt, ki mennyire tehetsége bírja, nem volna kész így vagy amúgy, de valamikép egy kis töredéket vinni a haza felvirágoztatására, midőn alig létezik oly szerencsétlen, ki egyenesen megvallani nem pirulna, hogy ő a hazát csak fejős tehénként tekinti, a haza szent nevét pedig egyedül mellékes céljainak elérhetése végett pengeti pompásan.

Tény, hogy valamin't nem sokkal ez-
előtt néhány oligarcha határozott el con-
stitucionális életünkben jobbadán mindent,
most ellenben többnyire néhány szájas, kör-
mös, merész határoz mindenben, legalább
szóval, míg a többség rendszerint vagy mint
bárgyú birkasereg, le hagyja magát győ-
zetni panaszlan, vagy legalább szótlan,
vagy felbőszült elefántként barátot, ellen-
séget egyaránt tapod lábaival.

121.

Zsarnokaink a népszenvedélyekkel ügyesen kacérkodni tudó kortesvezérek.

minden skepticizmusom mellett nevetnem kelle magamban azok balgaságin, kiknek értelmi reputációjuk bár semmi egyében nem alapul, mint komoly tekinteten, görög profilon s tágasöblű homlokon, azért mégis igen erős alapon nyugszik, mert egy ily ábrázat milliókat ér, s a sokaságban sokszor több bizodalmat szül, mint a legkézzelfoghatóbb igazságok.

123.

Mátyás nincs többé, s tán kár, mert ez
jó ráncba tudná szedni a magyart.

124.

(*jobb világ lesz : ha*) képviselőink közt
több a hazafi, mint a kormányfi vagy népfí.

125.

A tett az első, a szó a második.

(a szerencsétlen ideákon kívül sok bajt okoznak) a zavart ideák, midőn ezek többnyire az igen sok, de fötlen képzelgések szülötti, a tudálékosokban, úgyszólván, már nedvvé s vérré váltak s mint az irthatlan mirígy, a legjózanabb javítások ellen nemcsak rémítő s visszajesztő vázként állnak, hanem mint a pestis s ragadékonyságuk által a legépebb, de még ki nem fejlett elméjűeket is megfertőztetik és magok körül élet helyett halált terjesztnek.

(ilyen zavart idea, mely szerint) gazdáink nagyrésze a lótenyésztést hazafisági osztályba helyezi, holott az egyenesen a gazdaságiba tartozik, (még ellenkezőleg) Britannia, hol senki patriotizmusból lovat nem nevel, s minden oly drága, a lótenyésztésben legelső a világon.

Asszonyok és kisasszonyok is elegyednek a közéletbe, mit azonban — közbevetőleg legyen mondva — távolról sem vagyok hajlandó áltálján véve kárhoztatni, mert jóllehet jajt mondok ott, hol a konty uralkodik, azért *százszorta* fájdalmasb jajt harsogok az egekbe oly haza fölött, hol a nők idegenek a hontul és magok sem lelkesednek és másokat sem lelkesítnék érette; csak hogy mi tagadás benne, egy okos, a nemzet javát valódilag szíven hordó s annak előmenetele végett áldozni kész hölgyre bizony egynél több gyenge eszű liba-nőt számíthatni.

128.

szinte egy verebet sem tudunk lőni,
három, négy aziránt tartott ülés nélkül.

Nemzeti jellemünknek a pajkosság s betyárság mellett többek közt még egy másik árnyoldala is van és ez a dac. Neveli ezen hajlamot pedig, rozsdáibul ki nem tisztult alkotmányos szerkezetünk. Másutt mi mindent nem kell tudni, mikép a fiatal kezdő csak egy kissé kitünőbb állásba helyezhesse magát. Nálunk, ha Isten képére hazudni nem merünk — és ürítsétek ki hazánk el nem romlott fiai, kik számára ez írva van, e serleget fenékig, s meg lesz mentve honunk, — nálunk mondom efféle szerencsére semmi qualificatio, de még csak szónoklati tehetség sem kell; de egyedül dac és mosdatlan szájbul fakadó piszok a kormány és ennek kitünőbb emberei ellen is váltig elég, mihezképest az efféle szereplők rögtön egekbe emeltessenek és például másoknak úgy tiszteltessenek felette sokak által, mint a hazának legnagyobb jótevői.

S aztán, valami kimondhatatlan nagy varázsszal jár azon opponálás! Alig bujik ki a fiú a tojásbul, sem nem munkál, sem nem tanul, — eszik, iszik, alszik, még beszélni sem tud jól, de opponál, s ime kész a sokaktul megbecsült, sőt a tömegtül ünnepeelt hazafi, ha elég nyers és nem fél valami jó vastagot, valami jó cifrát kitálalni a kormány ellen stb., stb., stb. S aztán ugyancsak nagy bátorság kell is ahhoz — óh ne kacagjatok hős elődeink árnyékai — úgy jó messze a lövéstül, részint a nemesi privilegiumok paizsa, részint egy szelíd s boszút nem ismerő kormány szárnyai alatt ledörögni, kivált nagyobbszámú párthívek közt, elsőtül kezdve utolsóig az egész világot, s azért egy nagy éljent s tán itt-ott egy kis honi hivatalocskát vagy itt-ott néha egy kis ebédecskét aratni — óh Istenért ne zavarjunk minden eszmét, minden fogalmat össze! -- Ugy, hogy a megrögzött

magyar oppositíói szellemnek minden salakbuli kitisztítása s annak józan módosítása nem lehet néhány év vagy évtized eredménye, de tán egy egész nemzedéknek le kell peregni előbb — olyannyira nehéz a régi szokást elhagyni és olcsó babérok után nem vágyani.

(a népszerű politikusról) felkarolja őt ama roppant erő, t. i. a népszerűség s viszi és sodorja őt, de nem ám azon képzeleti mennybe, melyet a forró vér oly szép színekkel fest, hanem azon ki nem gázolható tévutakba, melyekbe eddigelé minden féket szakasztott, szenvedelmeit követő és az ész körébe vissza nem tért nép okvetlen eljutott, s mely tévutakba ennél fogva az oly kevésbé kifejlett magyar is minden bizonynyal eljut és szaporábban mint gondolnók, kivált ha érzelmei szent sugalásoknak, befogásai axiomáknak, hajlamai, vágyai szepőlőten tisztaságuaknak, irányai végre okvetlen üdvösséges célravezetőknek és minden kivételen túlemelkedetteknek hirdettettek bálványai által.

Nem, spanyolkastélyok-, kártyaházak-
ként valóban nem játszhatni a magyar oly
szövevényes létével.

Mi a nemzet többségét, melyet itt gyakran említeni hallok, illeti, Phocion híres embernek mondására emlékeztetek, ki midőn a többség mellette hangosan nyilatkozott és előadását tetszéssel fogadta, azt mondá: «talán valami rosszat mondtam, mert a felingerült nép előadásomnak tapsolt!» Nekem felfogásom az, hogy a többség rossz utakon jár.

134.

Ha nem vagyunk is egyvéleményűek,
magyarok maradunk azért mégis mindnyá-
jan, mit soha nem kellene felednünk.

Istenért, mi, kik magyarok vagyunk, egymást e pillanatban ne üldözzük; számunk kevés, hibája mindenkinek ugyan van, de a legnagyobb az, hogy egyik a másiknak csak hibáját látja; fogjunk kezét, különben állásunk és bonyodalmainknál fogva lehetetlen, hogy bárkánk portusba jöjjön.

Egyedül minmagunkban van a feltámasztás, ne felejtsük ezt soha; és azért, bármily erősen ágaztassa is el hazánkban a pártokat és külön egyediségeket vérünk heve és politikai hitünk türelmetlensége, legyen köztünk legalább egy engesztelő eszme, mely lefegyverez s kézfogásra int, és ez: a nemzetiség eszméje és azon hűség, mely ehhez köt: mert ugyan, ha az ármány még ezen kapcsot is el bírja köztünk vágni, és magyar magyart gyűlöl és magyar magyart üldöz: oh, akkor nemcsak nem virul fölöttünk élet többé, de még végünk sem lesz díszteljes.

A magyar nemzet kifejlődésében egyet tapasztaltam: hogy ezen nemzet mindannyiszor, ha akármimódon okkal vagy ok nélkül ingereltetik, ahelyett, hogy ez az illető egyéneknek, úgyszólván, intésül szolgálna arra, hogy kezet fogjanak, épen akkor mindig a maga kebelében egymás ellen szokott dálni, és e tekintetben emlékeztet nemzetünk azon egyénre, ki gyengeségét érezvén, mikor hazament, a feleségét maltraitirozta. Én ezen taktikát és politikát soha jónak nem tarthatom, s e tekintetben egészen másképp gondolkozom, és minél inkább borong az ég Magyarországon felett, annyival inkább iparkodom hideg vérrel ítélni a dolgokról és annyival inkább megszűnik bennem minden antipathia: én akkor inkább engesztelést érzek magamban és szeretnék kibékülni minden ellenimmal.

E három kitételt: modor, tapintat és taktika, ha nem csalatkozom, én hoztam fel politikai értekezéseimben legelőször. Nem tetszik egyike is! «Minek nekünk a modor, ha elvben egyetértünk», így nyilatkozott az egyik; midőn a másik, inkább «kapustul szeretvén törni a házba», el nem ismerte a tapintat szükségét; a harmadik végre a taktikát oly eljárásnak gondolta vagy legalább hirdette, mely a magyar egyenességgel nem fér össze.

(*politikai pályáján*) Vérem meggondolatlanul s kitűzött elveimmal ellenkezőleg soha el nem ragadott: s pedig, mert nem szenvedelemből léptem a nyilvános élet mezejére, de kötelességérzés utáni elszántságbul, minthogy — és ki kell végkép ezt is kereken mondanom — véremnek felette kevesét tudtam szeretni, becsülni több évvel ezelőtt, s néhány lelkes barátimon s hazánknak fiatal reményein kívül, általán véve a magyar nemzetet inkább a jövőendőben szeretem, mint a jelenben, azaz: általában véve inkább a kifejlett magyart szeretem és becsülöm, amilyen ő Isten segedelmével lenni fog, mint szeretem és becsülöm a magyart, amilyen nagy része még ma.

(az 1825-ös országgyűlés tagjairól írja) Nem látok egy gyakorlati embert köztök, szép szónok van akárhány, költők a mesék országából.

Az egész kerület filozófiája ez: Sok theória, kevés praxis. Fényleni vágyás. Nem erény.

Minden ember rendet akar csinálni. Azért nincs rend.

141.

(naplójegyzete) Je me sens devenir fou. —
Erővel pártemberré akarnak tenni.

Isten ne adja, hogy Magyarország rám szoruljon. Mert mikor arra a gondolatra jönnek (*a bécsi kormányban*), hogy engem is megkérdezzenek, akkor Magyarország már agoniában van.

Majd csak akkor fognak belém kapaszkodni, mikor egy halk de hatalmas szózat azt sugja fülükbe: már késő!

143.

(a 47—48. országgyűlés ünnepélyes megnyitásakor írja naplójába) Minden csupa entusiasmus. Sokan sirnak. Én magamba zárkozva, csendben élvezem a nemzetem újjaszületése feletti gyönyört, magam is járultam valamivel hozzá.

IX.

OSZTRÁK ÉS MAGYAR
KURUC ÉS LABANC

Hadd mondjam lepleg nélkül ki, mint lelkemen fekszik: a magyar nemzet is egy oly szerencsétlen népcsalád, mely eddigelé csak ritkán vagy inkább egyedül rövid időszakok közt tapasztalta főnökeinek azon magas felfogását, mely után ítélve, azt lehetett volna gondolni, hogy eredeti sajátása fel lőn fogva, el lőn ismerve; azon idő óta pedig, mióta az austriai közbirodalommal házasult egybe, szinte a legújabb időkig eredeti típusa nemcsak legcsekélyebb figyelemre sem volt méltatva soha, de mint valami tekintetre nem méltó, sőt mint a közbirodalmi gépezetbe valami épen nem illő, nyilt vagy lappangó, de minden úton meg nem szűnő zsibbasztásnak volt tárgya.

És ezen becsmérése a magyarságnak, azon kimondhatatlan rövidlátás, észre nem

venni, mily megtörhetlen zománc címezi a magyar jellemét, és hogy ő csak magyar tud lenni, vagy valami utálatra méltó me-csevész és selejt, és eszerint minden jobb tulajdonibul ki lehet ugyan vetkeztetni őt, de keleti típusát, nemzeti jellemét, lealáz-tatása nélkül megtörni nem; ezen rövid-látás, ezen nemzetismereti megbocsájthat-lan hiba, mindezt észre nem venni vagy legalább nem sejteni, oly bűne a lefolyt kormányoknak, mely miatt ők lakolnak leg-inkább, midőn mi sinylünk, mert ahelyett, hogy most egy egészségtől pezsgő, saját eredetiségében viruló nemzet szolgálna a dynastiának a lehető legnagyobb erősségi támaszul, ehelyett egy megfertőztetett, megtört, magával elégületlen nemzet tanu-sítja a lefolyt idők tévedésit és zsibbasztja a közbirodalom teljes erejű kifejlését.

Statusviszonyinkban megnepszünő el-
lentétben van a «de facto» az «ex prin-
cipio»-val. Mihezképest tetteleg «de facto»
— ez bár tessék, bár ne — bizony-bizony
csak austriai provincia vagyunk; elv sze-
rint ellenben, bárki tagadja is, azért nem
kevesb, mint független, saját állású, alkot-
mányos ország.

Már az, ki egyedül a «de facto» priz-
máján néz keresztül és hübb honához,
mintsem ennek elérhető szerencsáját lá-
baival tapodná, mert felfogása szerint nem
fejlődhetik ez ki nemzeti és alkotmányos
alapon többé, természetes, hogy honának
legalább secundaria szerencsáját iparko-
dik biztosítani, azaz, hogy legalább csa-
ládi és ne szolgai viszonyban álljon
Austriához Hunnia, ha nemzeti és alkot-
mányos viszonyban nem állhat.

Az viszont, ki egyedül az «ex principio» üvegén nézi a dolgok lényegét, s inkább buzog véreért, mintsem beérné, hogy secundaria szerencsével, szájbetömve úgyszólván, jól tartsák honát, és az ily alkú által örökre elüttessék nemzeti és alkotmányos boldogságátul, természetes mondom, ha megint az ígylátó teli daccal, inkább mindent kockára bocsátni, sőt mindent pusztulásnak hajtani kész, mielőtt valami secundaria, alkotmány és nemzetiség nélküli szerencsérül csak legtávolabbrul is szót hallani akarna.

S ím fővonásokban kijelelése azon különböző nézpontnak, melyről magyar hazánk politikai viszonyait bírálgatja — ha így mondhatni — az innenés, meg a tulzó!

S ím egyúttal szerencsétlen belviszálykodásink kútforrása s legvalódibb oka is! Mert ezen különböző nézpon, ezen ellentételes felfogás uszít egyént egyénre, pártot pártra, minthogy a «de facto» embere senkiben, [ki «ex principio» mellett áll] nem tud észrevenni őszinte hazafit, de benne egyenesen csak valami exaltált phantastát, vagy hiú házsártost, sőt egyedül hűt-

len separatistát képes látni; midőn az «ex principio» hőse viszont mindent, egyenesen gyáva vénasszonynak, vagy egy önelőmenetelét szomjazó önösnek, sőt a hazát minden áron eladni kész szégyenfinek hirdet. Mely gyönyörű kölcsönös személyrűli vélekedés, méltánylat, s innen természetesen fakadó barátságos hangulat s egybehangzás következtében aztán ne csudáld, oh magyar, ha erős phalanx helyett, már csata kezdete előtt, vert hadnak viseled bágyadt vagy forrongó színét.

S nézzünk vissza nemzeti nyomorúságinkra, melyek régi időben dúltak s most dúlnak a hazán, s nem fogjuk tagadhatni, hogy biz ezen különböző nézpont, ez ellentételes felfogás okozza öröki elágzásink, s meg nem szűnő kutya és macska közti rút belviszonyink valódi s legmélyebb okát.

Mindegyik búsul és jajgat, hogy nincs «egyetértés» közöttünk, s nem egy lát még mennyei átkot is hervasztólag fekünni a hazán. Ámde kérdem, körülményink oly felszínes, oly egyoldalú felfogása után, melyhez képest bécsi levegőben ítél egyik a magyarnak lelki vágya fölött, a másik

ellenben úgyszólván a hortobágyi pusztán bírálgatja a közbirodalom szövevényes gépezetét és egyik sem tudja kellőleg két szempontból bírálni magyar és álladalmi helyzetünket; kérdem, ily felszínes, ily egyoldalú, minden méltánylat nélküli befogás, s innen okvetlen burjánzó viszonti újhuzás és sárral dobálás következtében, ugyan mily hihetőség, s mily számítás után lehetne remélni, sőt követelve várni nemzeti harmoniát s ilyessel okvetlen járó győzelmi erőt? Nem, nem, ilyest csak a felszínes hígvelő, meg a sok olvasástul kifícamult ész és a hiúságátul elvakult önös remélhet, valóban senki más.

Átokrul szóltok? Az igaz, ilyes fekszik, de nem a hazán, hanem azokon, kik vagy nem őrzik keblükben elég hűséggel vérünk kék palladiumát, nemzetiséget és alkotmányt, vagy nem tudják, tán nem akarják, magukat azon házassági viszonyba elegendőleg belé gondolni, s abban keresni Hunnia felvirágzásának alapját, mely viszonyba iktata minket a sors, melyben t. i. az austriai közbirodalomhoz állunk, s melyben, bár akarjuk, bár ne, fel kell lelni szerencsénket.

X.

A MAGYAR PARASZT.
FÖLDBIRTOKREFORM

146.

*(fiatal korában, 1825 előtt sokat tépelődött a
rendi alkotmányról)* De vajjon szabad ország-e
Magyarország? Az igazságos istenre, nem
az. A nemes ember szabad, a paraszt csak
rabszolga.

(a nemesi adómentesség védelmezője) álarcot vesz, hogy szégyenpirját eltakarja — anyyira nem süllyedt még, hogy pirulni se tudjon — s lármát csap, gorombáskodik, hogy érdekét a hazafisággal, az alkotmány és szabadság szeretetével takargassa.

Ki tartja fenn a hadsereget? Ki fizeti az adót? A nemesség bizony nem! A jobbágy fizet, hódít. A nemesség otthon fecseg, uzsoráskodik a gabonájával, a hadviselő tábor rovására; alattvalói legjavát elhurcoltatja katonának, még ajtaját is zárva tartja a fáradt hadfi előtt; s aztán még azt kívánja, hogy az ily módon meghódított tartományokat neki adják át, mintha a hadjárat csak az ő kedvéért lett volna.

A Parasztság sok nemzetbelire van tagolva, s a Sváb értelmes munkássága, a Tót irthatatlan termékenysége, az Oláh szokásihoz makacs ragaszkodása, a Rác kereskedési ügyessége stb. mind szűkebb határok közé szorítják a törzsökös Magyar, ki tán, ha független férfiúi öntartás az izlésnek legvalódibb mérője, minden kivétel nélkül az országnak legszebb lakosa. Ezen, a több részekhez idomozva nem sokkal nagyobb szám, mely a Magyarság utolsó gyámola, csekély számban nemz, mint az oroszlán, míg a Tót, Német s Oláh úgy szaporodik, mint gomba az erdőn. A Magyar független önérzésében kerüli a munkát, s büszke vadsággal félreleteszi a lelki előmenetel s csinosodás legszükségeseb eszközt napkeleti komolyságában.

A Magyar természeti komolysága után rest, de ezen restséget nem kell apathiával összekeverni, mert az semmi egyéb, mint egy bizonyos s könnyen ki nem magyarázható férfias öntudatnak okozatja, mely nem engedi a *semmi körüli* gyáva pezderkedést, a *kevésért* vagy *bizonytalanért* való módnélküli fáradozást, hanem mely komoly öntudat egyszersmind a szorgalom s állhatatosságnak eddig ismert legerősb rugója, úgyannyira, hogy adjatok csak szántóvetőiteknek sokra kilátást, könnyűséget s így hihetőséget azt magának meg is szerezhetni, s bizonyosságot, hogy a már megszerzettet háborítlan s bátran bír-hassa, mint sajátjának teljes ura: fogadom, csudálkozni fogtok, mily felette nagy energia s elevenség van azon lassú testben, melyet ti roboti vagy vármegyei munka után ítéltek.

(*Külföldieskedő mágnás és betyárkodó köz-nemesénél többet ér a jobbágy modora* :) A szántóvető tartása jobb izlésű, mert a természet szabályihoz közelebb áll. Ő férfiasan lépdel, egyszerűen szól, komoly magaviselete hiábavaló handabandát nem ismer; istenhozta-ja nem csókkal, hanem kézfogással jár stb.

S mi arra jutottunk, hogy a XIX. században — midőn az ember méltósága szent kezd lenni — pirulás nélkül publice beszélünk, egész Európa hallatára, de misera plebe contribuyente; s a külföldnek ez-iránti türedelmét csak előtte ismeretlen létünknek köszönhetjük, melynek következtetésében az azon hiedelemben van, tán csak egy kis sectárul van szó, mely vallás s több efféle miatt sanyaríttatik — midőn azonban 9 milliórul forog kérdés, ki hű jobbágy, s mily hű! jó katona s mily jó! szóval: ki minden terhek türeelmes viselője s melynek oly nagy része a magyarság utolsó záloga, reménye, fentartója!

(a jobbágyság felszabadítása érdekében írja :)

Ha elég érett az országnak szinte minden terheit annyi századoktól fogva viselni, akkor minden kétségen kívül a polgári létre is elég érett már, s ha valóban nem lenne arra eléggé kifejtve, s mit soha nem hihetek, akkor minden szegény csak azokra háramlanék, kik bűnös önfeledésben mindakét résznek t. i. a gazdagnak úgy mint a szegénynek legnyilvánosb kárára, fogva tartották a közértelmet, minek következtetésében az egész ország szegény és gyöngé helyett, hogy gazdag s erős lenne, s ekkép Hunnia korántsem oly boldog, mint amilyen oly könnyen lehetne.

A magyar parasztnak mégis jobb dolga van, mint az osztráknak, mondják. Mintha ezen okoskodás, mert el akarom hinni, hogy úgy van, elég ok volna arra, hogy a magyar paraszt sorsa felett megnyugtatta legyünk. A ló jobb bánásmódban részesül, mint a szamár, sőt még zabot is kap, tehát a ló boldog. Szép következtetés.

Ha egy parasztnak leég a háza, elvész a marhája stb., a földesura mindjárt segít kárát kipótolni: ez egy másik megnyugtató a magyar földbirtokosnak. Felelet: Az amerikai méznád birtokosa is jól tartja rabszolgáit s nem sanyargatja őket; vajjon ezt irántuk vagy önmaga iránti szeretetből teszi-e?

Most csak néhány ezer nemzetség áll egy szabad alkotmány paizsa alatt, a mil-liók alóla de facto ki vannak rekesztve, vagyis inkább csak a szabad ég alatt állnak; hanem éppen azért, mert csak az ég alatt állnak, s így sokszor csak az ég hallja panaszaikat, nincs is a természet elleni igazságtalan rendelkezésnek valódi áldása; mert ahelyett, hogy azon kevesek, kik a polgári szabadság körei közt állnak, gazdagok, nagy befolyásuak, szerencsések s bátorlétűek volnának, napról-napra mind mélyebbre süllyednek: legrégibb s egykor legdúsabb nemzetségink végelpusztulás-hoz közelítnék, — kisebb nemességünk nagyrészt már most is szűkölködéssel küzd, s majd-majd nyomorúságra jut; befolyásunk nem nagyobb mint közintelligentiánk, mely felette parányi, s a szeren-

csétül vajmi távul vagyunk, mert sok közülünk állati tobzódásban már rég elnyoma magában minden nemesb érzést, minden lelki felemelkedést; ezek kifejtése nélkül pedig vajjon lehet-e ember szerencsés? — sok pedig vérző szívvel nézi a Jövendőt!

A kisebb nemesség nőtlen-nő, s előre-
látható: tiz nemesember jut majd-majd
egy sovány hold földre. Művészetet, keres-
kedést űzni éretlen büszkesége nem en-
gedi, s méltósága ellen tartja, becsületesen,
ügyesség s tudománnyal fáradozni vagy
után; hanem inkább dologtalan henyél
otthon, s nemesemberhez illőbb foglal-
tosságnak tartja, nyulfiakat anyjok hasában
lődözni, vagy semmit nem tenni.

(*nemesi családok elszegényedésének okai*) 1. a nemesi jószágok nálunk határ nélkül eldiriboltatnak, s mindemellett mégis a családok minden tagja, ahelyett, hogy szolgálatra, kereskedésre vagy akármi más kereseti módra adná magát állhatatosan, nemesi prerogatíváinak sarkalatán ülve, szintannyi éldeletek közt vágyik élni, mint az, ki az egész jószágot tartá kezében;

2. általján véve nincs oly idő- és pénzfecsérlő nemzet a világ hátán, mint vagyunk mi magyarok, mihez ha még a gyakorlati ész fagypont alatti állása is járul, mi soknál az érintett fecsérlési tulajdonokhoz oly igen gyakran járul: kérdem, mi természetesb, mint az, hogy legalább speciális elszegényülésnek okvetlen be kell következni;

3. az sújtja és sújtá le a tekintélyes

családokat, hogy ahelyett, mikép természetes úton, szorgalom, takarékosság s dologhoz értés által iparkodnának gyarapodni, mint cselekszenek a hazánkban létező németek, görögök, izraeliták stb. kik városainkat építék, magukat ugyancsak derekasan felpénzelék, s az ország egész kereskedését tartják, pedig mily sikerrel, kezeikben, és szintazon éghajlat alatt és körülmények közt élnek, mint mi, csak-hogy korántsem annyi törvényes és törvénytelen kedvezések között, mint mi nemes emberek — és mindemellett mégis boldogulnak; hogy ehelyett, mondom, pipázva és most szivarozva, vagy a corpus jurisban vagy a holdban, vagy újabb időkben statuslexikonok és efféle országai szakácskönyvekben keressük gyarapodásunk s egyáltalában nemzeti üdvünk recipéjét.

(*Pestvármegyének követi utasításai közé akarja ezt felvételni*). «Alkotmányos országban egyenesen a törvényhozás feladata lévén oly módokrul gondoskodni, melyek által az ország lakosainak jobbléte célirányosan eszközölthetetik, a küldöttség aggodalmát nem kerülheti el a szegényebb sorsú nemességnek jelen állapota. Ugyanis nem tagadhatni, hogy honfitársaink ezen oly nagy figyelemreméltó része, ingatlan birtokának mindinkább s végnélküli elszabdálása által már-már a városi polgárság, sőt pórság sorsánál mélyebbre süllyedez, s teljesen elszegényülván s elaljasodván végpusztulásához közelít. Mihezképest a küldöttség ezen naponként tovább tovább terjeszkedő rossznak elhárítása tekintetéből oly törvényt javasolna a közelebbi országgyűlésen hozatni, mely által meg lenne

határozva, hogy a törvény kihirdetése után kötendő házasságokból születendő nemes gyermekek közt semmi oly ingatlan örökség többé osztály alá ne eshessék, mely ötven holdnál csekélyebb, hanem azon esetben, ha az egész felosztandó birtok csupán ötven vagy kevesebb holdból áll, a többi testvéreknek becsár szerinti kielégítése mellett a legöregebb, vagy ha az a többi kielégítésére elégtelen lenne, vagy erre hajlandó nem volna, a testvérek közül annak kezén hagyandó, ki a becsár lefizetésére kész és arra elegendő tehetséggel bír».

(Ezen javaslatának motivuma) És kérdem: vajjon nem fáj-e az emberbarátnak szíve — ha nem magyar is, mert ennek nemzeti érdekében fekszik, de egyedül az emberiséget tekintve — midőn ily nemes jóvérű fajt, célszerű rendszer hija miatt nagy léptekkel végvesztének indulni lát? Valóban nagy megilletődés nélkül ezt szemlélni lehetetlen! És ez bírt félreértett, mást leplezőnek állított s el nem fogadott javaslatomra.

Politikámnak, mi az adót és jogot, vagy más szavakkal: az ország terheit és kedvezéseit illeti, egybevonatja in ultima analysi nem kevesb, mint mindenkire nézve, ki a haza levegőjét szíjja, egyenlő teher és egyenlő jog. Ez azon végkikötő, mely felé áll, noha azt az emberiségnek eddigelé de facto egy nemzete sem érte még el, vágyainnak iránytűje.

159.

Véres revolutio helyett inga-
dozás nélküli reformatio.

XI.

MÉG NÉHÁNY
FORGÁCS

EGY ÁRVA MAGYAR.

(Egy képre írta, mely Kőrösi Csoma Sándor tibeti síremlékét ábrázolja :) Egy szegény árva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságtól lelkesítve — Kőrösi Csoma Sándor — bölcsőjét kereste a magyarnak és végre összeroskadtt fáradalmai alatt. Távul a hazátul alussza örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében. Az itt ábrázolt sírkő nyugszik hamvain. Brit társaság emelte tudományos érdemeiért. Nem magas helyzet, nem kincs a nemzetek védőre, hanem törhellen honszeretet, zarándoki önmegtagadás és vasakarat. Vegyetek példát, hazánk nagyai és gazdagai egy árva fiún és legyetek hű magyarok, tettel, nem pusztá szóval, áldozati készséggel és nem olcsó fitogtatással.

DEÁK FERENC.

161.

Senki Deák Ferenc keble tisztaságát, elméleti tehetségének roppantságát, őszintébben, erősen nem méltányolja, mint én. Ő azon kevesek egyike, kikkel csak ritkán ajándékozzák meg a magas istenek az emberi nemet. Volna ő akármely haza szülöttje, s méltán mutatna rá, mint legdrágább kincsére, bár mily nemzet. Ily magasra állítom én Deák Ferenc kicsinosodott velejét. Tartalék nélkül hódolok felsőbbségének s üdvözlöm emberi méltóságát. S valóban alig érhetne földi pályámon bármi keserűbb, mint ha keble irántam elhidegülne s rokonérzés nem viszonzná legőszintébb barátságomat.

(*Dedk Ferencet felszólítja a vezetésre:*) Álljon Ön egy pártnak élére, mely Magyarországbán soha még nem létezett s most sem létezik és mely egyedül honunk nemzeti és alkotmányos kifejtését szomjazza s ekkép sem udvari, sem népkegy-i tömjéntől el nem kábítva, majd a kormánnyal tart, vagy azt ellenzi, majd a sokaság irányát mozdíttja elő vagy annak ellentáll, amennyiben főcélját: nemzetünk alkotmányos kifejlését t. i. egykor az egyik, más-kor a másik rész mozdíthatja jobban elő, vagy hozhatja veszélybe inkább. Senki nem oly alkalmas, mint Ön, ily pártnak alakítására, mert senki sem bír mindazon tulajdonokkal, melyek ennek eszközlésére szükségesek, oly bő mértékben, mint épen Ön. Lépjen tehát elé, s legyen legnagyobb jótevője honunknak... Lesznek ugyan,

nem kétlem, hatalmasb védőji, nagyobb tehetségű elősegítőji, mint én vagyok, hanem hogy hűbb és elszántabb apródja lehessen, mint én lennék, ha ily mind felülről, mind alulról független pártnak állna élére, azt bajosan hiszem.

KOSSUTH LAJOS.

Mikép vonakodhatnám én Kossuth Lajossal egyesülni akarni oly tárgy kivitele fölött, melynek életbeléptetése gyakorlati kifejtésünknek úgy szólván legelső valódi s egy kissé derekasabb alapját vetné meg? Kossuth Lajossal, kinek hazafiúi lelkesedését, szilárd állhatatosságát s valóban felette ritka tehetségét senki sem veheti kétségbe? És ki, forduljon meg csak rajta a nyárnak heve és télnek jege még többször, s ábránduljon csak még néhányszor csábálmaibul ki, tán a civilizált emberiség tájékit egy kissé beutazván, úgy hogy honunkat magyar szempontbul ugyan mindig, de emellett világi szempontbul is kellően bírálja, és akarom és szeretem hinni, egy hazafi sem fogja honunk valódi hasznát erősebben előmozdítani, mint ő.

Ó ÉS ÚJ NEMZEDÉK.

(*Gróf Eszterházy Károlynak írja:*) Hidd el édes Eszterházym, hogy mindig örül szívem, hogy ha látom, mely különbség vagyon a mostani magyarok és a múlt s mulandó generatio közt. Ujabb időkbe Pálffy herceg, Eszterházy Károly, Batthyányi Antal haltak meg. Semmire valók a szónak egész kiterjedésében. És Hazánk legszebb nevei. Nem eszelős az és bizonyára nem holdas, aki hazánknek ily rothadtságát elismeri és kínos megilletődéssel mindenekben tapasztalja. De annyira elromlottak mágnás társaink s nemeseink egyáltaljában, hogy nem is érzik s nem is sejdítik, mennyire elaljasodtak s mennyire rosszak — úgymint a szemérmet vesztett leány nem pirul többet szégyenében. Már mi ugyancsak más emberek vagyunk, akárki mit mond és

minden kétségen kívül a Hazánkra sok jót,
sok áldást fogunk hozni. Csak Istenért tart-
sunk össze, segítjük egymást tiszta szívvel
s hazafiúi indulattal és legyünk állhatato-
sak. És Terád, Barátom, sokat számolok.
Remélem, hogy szélesvállú fiaidból igazi
magyar emberek lesznek, de nem ám betyár,
pipás, káposztaevő magyarok, hanem a
Nemzetiség jeles és nemes értelmében.

165.

TISZAVIDÉK.

(Tiszaszabályozásnál Sárospatakon mondja :)

Többször mondák már, hogy a Tisza vidéke iránt különös szimpáthiával nem viseltem, s ezt megcáfolandó, itt kezdem meg működésemet, s az ellenkezőt tettleg kívánom bizonyítani. Hiszen előszeretettel csatol engem e vidékhez, mert ez a tiszta magyar nép törzsökének telephelye.

ERDÉLY.

166.

Erdély szomorú állapotban van; s minden oldalról feltornyosúlt fölötté a ború. De tiszta lélek, tiszta szándék és tűrődelem — az önmegtagadásnak e szülöttjei — ki fogják határai közt is vívni a Szent Igazság jogait; s ellenségei megalázva ismét s ismét például szolgálандnak a világnak, hogy önkénynyel párosúlt erő béközhat ugyan, de nemzeteket csak lelki erő — bölcsesség, t. i. és igazság — hódíthat.

fagyasztni eddig, sőt mely legcsekélyebb gond után úgyszólván csak egyes jótevő kezek ápolgatásira is mindig kész, agg, de még el nem aggott ágait bimbóztatni a virágok legnemesbikével.

... üssük csak lágyvelejű, fenyítéket érdemlő gyermekekként gyenge fazekunkat, minden fazék, sőt a szláv és német kőedény ellen is, mi számban annyival csekélyebbek, s a németnél értelmi súlyban annyival könnyebbek és ne kételkedjünk: rövid idő alatt törött cserép lesz a magyar.

FORRADALOM.

170.

Forradalom ránk nézve legveszélyesebb halálos betegség, nemzeti élet pedig a legfőbb cél.

Minden forradalmi állapotnak ilyes szokott lenni természetes progressiója: úgy-szólván: violentiai kótyavetye áll be a szónokok, a szereplők közt. — Mirabeau csakhamar pecsovicscsá válik Camilles Desmoulinshoz mérve; ez pedig Danton-hoz állítva lesz azzá, de végre ő sem kerül el Robespierrehez hasonlítva ezen «qualificatiót», míg berekesztésül: a forradalmi hagymáz-szabadság illuzióit az önkény zsarnok-keze töri ketté.

BORKERESKEDÉS.

Borkereskedésünk, azt gondoljuk, azért szűnt meg, mert a divat, a módi, megváltoztat mindent. Korántsem. Igaz, más nemzetek szőlőiket jobban ápolgatták, boraiikat mind tisztábban s józanabb methodussal készítették; midőn mi egy tapodtat sem mozdultunk elő s minden makacssággal megmaradtunk a réginél, mintha Magyarország nevelte volna az első szőlőtőkét stb. de még ez se oka borkereskedésünk elaljasodtának; hanem az, hogy a külföldit megcsaltuk s bőrét nyuztuk, azt gondolván, majd ő azt nem veszi észre.

KÉT ILLEMKÉRDÉS.

173.

(Balatonfüreden írja) Megvagyok, de nagyon haragosan, mert mult éjjel háromig reggel dombérozta a hazafi betyárok. Egész Füred indignálva, de szólni senki sem mer. Szólni csak én merek!!! s fogok. Elcsügged az ember ily szamarak fölött! Magyarságot így megbecsültetni... így terjeszteni!

Im ez alázatos kérést vagyok bátor a magyar közönség elibe terjesztetni : «Többé épen nem pökni — legkisebb baj ebből eredni nem fog, de sok jó — ha pedig pökni elkerülhetlen kell, azt úgy cselekedni, mint valami igen illetlent, s szárazon minden embertől visszavonulva magányban vinni azt végbe, gőzhajóinkon pedig egyenest a Dunába, s reményleni akarom, nem sokára a Tisza, Dráva, Szávába is, de csak Istenért s a szebb izlés kedvéért ne a hajópadlatra. Hiszen a legszenvedelmesebb pökőnek is untiglani pályakör Magyarország ezen négy vize!»

SAJTÓ.

175.

Ott, hol szilárd alappal bír a közvélemény, ott mindent elmondhat bár a legnagyobb auctoritás és kártétlen, mint például Britanniában; hol ellenben épen nem létezik közvélemény, vagy az, mely létezik, hyperbolán, hypothesisen és fallaciákon alapul, mint Magyarországon, ott megint sokat teljességgel el nem mondhatni «kártétel nélkül», s kivált olyanok nem mondhatnak el sokat kártétel, sőt minden veszélybe hozás nélkül, kikre mint orakulumra tekint az ítélni nem tudó, és az inkább szívének engedő mint eszét fárasztani szerető sokaság.

176.

Tudtam, hogy egy hirlap oly felette s rendkívül éles fegyver, melylyel csudákat is mivelhetni ugyan, de a lehető legnagyobb veszélynek is hajthatni a hazát.

És éljünk csak a sajtóval, mely magában a lehető legjobb, de alkalmazása által a lehető legrosszabb is lehet, minden cél és határ nélkül, és engedjük csak, miképp azzal mindenki kénye-kedve szerint élhessen: s valamint a korhely, ki célt és mértéket nem ismer, az Isten legszebb adományait magára és másokra nézve méreggá változtatja, úgy lesz köztünk elég, kinek kezében a sajtójog, ezen legszebb emberi jog, a gyilkosnak gyilkánál, gyujtogatónak kanócánál nagyobb átokká fog válni.

178.

(*hirlapok a «haza nevében» szólnak*) oh szegény haza, mi minden nem történik nevedben, s mennyi megy rovásodra.

MUTATÓJA

azon helyeknek, hol az egyes idézett részek
Széchenyi műveiben megtalálhatók.

Gróf Széchenyi István naplóit, leveleit, külföldi utirajzait, és feljegyzéseit, hirlapi cikkeit a Magyar Tudományos Akadémiától kiadott *Gróf Széchenyi István munkái* I. sorozatának kilenc kötetéből idézem, a *Hitel*, *Világ*, *Stadium*, *Kelet Népe*, *Politikai Programtöredékek* c. műveket ugyanezen vállalatnak Szily Kálmántól sajtó alá rendezett kétkötetes II. sorozatából. Egyéb munkákból származó helyeknél mindenütt idézem az illető kiadást, honnan vettem az illető helyet. — A könyvcimek után következő számok a kiadás lapjait jelzik. Rövidítések: N. = Naplók; L. I. = Levelek, I. kötet; U. R. = külföldi úti rajzok, B. = Beszéddek; H. I. = Hirlapi cikkek, I. kötet; Hi = *Hitel*, V. = *Világ*, S. = *Stadium*, K. N. = *Kelet Népe*, Pr. = *Politikai Programtöredékek*.

1 : K. N. 19. — 2 : U. R. 352. — 3 : U. R. 362.
— 4 : N. 623. — 5 : N. 454. — 6 : L. III. 557.
— 7 : N. 602. — 8 : N. 612. — 9 : N. 613. —

10: N. 581. — 11: N. 582. — 12: N. 582. —
 13: N. 582. — 14: L. III. 39. — 15: N. 241.
 — 16: L. III. 308. — 17: L. II. 152. — 18: B.
 358. — 19: U. R. 216. — 20: N. 584. —
 21: N. 9. — 22: N. 124. — 23: N. 123. —
 24: B. 352. — 25: Hunnia, kiadta Török
 János, Pest, 1858, 93. — 26: Hunnia 226.
 — 27: K. N. 369. — 28: H. II. 203. — 29:
 Hi. 60. — 30: H. II. 11. — 31: H. II. 541.
 — 32: H. II. 28. — 33: K. N. 50. — 34:
 Hi. 143, 144, 149. — 35: B. 243. — 36: N.
 189, 190. — 37: B. 250. — 38: Hunnia 216.
 — 39: V. 163. — 40: B. 252. — 41: B. 254.
 — 42: B. 255. — 43: B. 228. — 44: B. 244.
 — 45: S. 108. — 46: B. 358. — 47: V.
 81. — 48: V. 249, 250. — 49: Hi. 18. —
 50: Hi. 25. — 51: S. 60. — 52: S. 70. —
 53: V. 137. — 54: K. N. 15. — 55: H. II.
 17. — 56: Hi. 237. — 57: Hi. 200. —
 58: Pr. 47. — 59: V. 49, 50. — 60:
 B. 186. — 61: Pr. 53. — 62: L. III. 49. —
 63: L. III. 105. — 64: Hunnia 127. — 65:
 V. 69. — 66: V. 182., 220. — 67: V. 53., 54. —
 68: H. II. 228. — 69: Pr. 133. — 70: S. 140. —
 71: S. 43. — 72: S. 37., 38. — 73: L. III. 64. —
 74: Hi. 242—3. — 75: N. 643. — 76: V. 293. —

77: Hi. 33. — 78: L. II. 165. — 79: Pr. 49. —
80: K. N. 264. — 81: S. 60. — 82: L. I. 160. —
83: Hi. 68. — 84: Pr. 9., 10. — 85: B. 515.,
516. — 86: N. 197. — 87: K. N. 215. — 88:
S. 17. — 89: Hi. 199. — 90: H. II. 199. —
91: B. 516. — 92: Hi. 237., 238., 240. — 93:
K. N. 244. — 94: V. 7. — 95: K. N. 113. —
96: Garat, kiadta Viszota Gyula, Budapest,
1912. 84. — 97: K. N. 201. — 98: B. 608. —
99: Pr. 68. — 100: Pr. 73. — 101: H. II.
214. — 102: H. II. 6. — 103: Pr. 52. — 104:
H. II. 248. — 105: B. 322. — 106: B. 463. —
107: L. III. 162. — 108: L. I. 570. — 109:
Pr. 33. — 110: V. 132. — 111: Töredék gr.
Széchenyi István kiadatlan irataiból, közre-
bocsátja Török János, Pest, 1860. 42. —
112: B. 513., 514. — 113: Pr. 72. — 114:
V. 63. — 115: K. N. 249. — 116: K. N. 265. —
117: H. II. 139. — 118: K. N. 27. — 119:
H. II. 158. — 120: H. II. 184. — 121: H. II.
226. — 122: V. 234. — 123: H. II. 176. —
124: V. 181. — 125: V. 157. — 126: V. 143.,
147., 149. — 127: H. II. 394. — 128: S. 64. —
129: Pr. 68. — 130: H. II. 604. — 131: K.
N. 65. — 132: K. N. 236. — 133: B. 361. —
134: Pr. 124. — 135: B. 464. — 136: B. 518. —

137: B. 462. — 138: Pr. 43. — 139: K. N.
 21. — 140: N. 160., 171., 184. — 141: N. 457. —
 142: N. 507., 548. — 143: N. 521. — 144:
 H. II. 598. — 145: H. II. 146–149. — 146:
 N. 140. — 147: N. 139. — 148: V. 46. — 149:
 S. 111. — 150: Hunnia 10. — 151: S. 47. —
 152: S. 110. — 153: N. 156. — 154: S. 254. —
 155: V. 49. — 156: H. II. 575. — 157: H. I.
 227. — 158: H. II. 20. — 159: H. II. 21. —
 160: kiadva: Szily Kálmán és Viszota Gyula,
 A M. Tud. Akadémia Széchenyi Muzeumá-
 nak tárgyjegyzéke, Budapest 1905, 177. —
 161: H. II. 552. — 162: H. II. 668. — 163:
 H. II. 373. — 164: L. I. 102–165: B. 486. —
 166: L. II. 165. — 167: H. I. 60. — 168:
 Hunnia 114. — 169: K. N. 54. — 170: K. N.
 262. — 171: Pr. 35. — 172: Hi. 121. — 173:
 L. III. 531. — 174: H. I. 130. — 175: K. N.
 188. — 176: K. N. 70. — 177: K. N. 123. —
 178: K. N. 216.

TARTALOM.

	Oldal
<i>Előszó</i>	3
<i>Széchenyi Igéi :</i>	
1—17. I. Széchenyi nemzeti kül- detése, vallásos hite....	13
18—24. II. A leghívebb magyar....	35
25—32. III. Magyar Balsors, Magyar Parlag	45
33—59. IV. Nemzetiség = Erény és Erkölc, nem külsőség. A lelki-függetlenek	57
60—75. = V. Magyar Jövő. A szelid és convulsio nélküli reform	89
76—85. VI. Önismeret. Az első, ki nem hízeleg	111
86—112. VII. Az ősi magyar vétkek	127
113—143. VIII. Nemzeti szenvedélyek és nemzeti politika	161

	Oldal
144—145. IX. Osztrák és magyar, kuc- ruc és labanc... ..	197
146—159. X. A magyar paraszt. Föld- birtokreform	205
160—178. XI. Még néhány forgács ...	225
160: Egy árva magyar	227
161—162: Deák Ferenc	228
163: Kossuth Lajos	231
164: Ó és új nemzedék	232
165: Tiszavidék	234
166—167: Erdély	235
168—169: Nemzetiségi kérdés	237
170—171: Forradalom	240
172: Borkereskedés	242
173—174: Két illemkérdés	243
175—178: Sajtó	245
Mutató	249

